

Vysoká škola aplikované psychologie, s. r. o.

Akademická 409, 411 55 Terezín

Senioři, současný trh práce a aktivní stárnutí
Seniors, current labor market and active aging

Bakalářská práce

Michaela Semrádová

Rok 2019/2020

Doc. ThDr. Patrik Maturkanič, PhD.

VYSOKÁ ŠKOLA APLIKOVANÉ PSYCHOLOGIE TEREZÍN

Akademická 409, 411 55 Terežín, info@vsaps.cz, www.vsaps.cz

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

akademický rok 2019/2020

Jméno a příjmení studenta:	Michaela Semrádová
Studijní program:	Humanitní studia
Název tématu práce v českém jazyce:	Senioři, současný trh práce a aktivní stárnutí
Klíčová slova v českém jazyce:	Stáří, senioři, život seniorů, aktivní stáří, pracující senioři, trh práce, praceschopní senioři
Název tématu v anglickém jazyce:	Seniors, current labor market and active aging
Klíčová slova v anglickém jazyce:	Old age, seniors, seniors life, active old age, working seniors, labor market, seniors able to work

1.	Zdůvodnění tématu (min. 7 řádků): Téma "Senioři, současný trh práce a aktivní stárnutí" jsem si vybrala z důvodu, že seniorský věk čeká všechny. Je to část života, kterou nemůžeme přeskočit nebo vynechat. V současné době se velmi často stává, že pracovníci, kteří by měli už být v důchodu, i nadále pracují. Naše společnost se problematikou seniorů v nedávné minulosti příliš nezabývala, ale dnes se situace začíná měnit. S prodlužováním věku je spojen i aktivní styl života starší generace. Problémem společnosti je názor mladé generace na seniory. Můj názor je takový, že tato "mladší" generace neví, jaké změny stáří přináší, co se s lidmi s přicházejícím stářím děje a jak by se měli k těmto lidem chovat.
2.	Formulace problému, který bude v práci řešen (min. 10 řádků): V bakalářské práci se budu věnovat otázce života seniorů v České republice. Chtěla bych zjistit, v čem sama tato generace vidí „aktivní stárnutí“, zda dosažené vzdělání seniorů má vliv na toto stárnutí a pokračování v práci i v seniorském věku. Naše společnost se otázkou seniorů v minulých letech příliš nevěnovala. Až v současné době začíná být tato otázka aktuální. Na současném trhu práce je poptávka po praceschopných důchodcích, jelikož se v naší ekonomice projevil nedostatek pracujících a pro firmy je pracující senior velkou pomocí. „Starý řemeslník“ je poklad nejen pro firmy. Ale je cílem samotných seniorů pracovat co nejdéle? Je nezvratitelné a prokázáno, že se zvyšuje počet seniorů a počet se bude i nadále zvyšovat. Proto bychom se měli všichni zajímat, v čem bychom starší generaci mohli pomoci a toto období stáří, co nejvíce usnadnit.
3.	Cíl práce max. 5 řádků: Cílem práce je seznámit se se skutečným životem současných seniorů v České republice. Upozornit na aktivní seniory a najít příklady aktivních seniorů. Svou práci také zaměřím

	na zjištění, zda k aktivnímu stáří pomáhá dosažené vzdělání a zůstávání na pracovní pozici co nejdéle.
4.	<p>Charakteristika použitých metod:</p> <p>V teoretické části použijí rešerši své ročníkové práce, která mapuje literaturu věnovanou zvolenému tématu. V praktické části práce použijí dotazníkový výzkum mezi seniory v České republice, který použijí při výpočtech zkoumaného problému.</p>
5.	<p>Struktura práce, pracovní rozčlenění kapitol (podkapitol): teoretická a praktická část</p> <p>Titulní strana Obsah 1. Úvod Teoretická část 2. Demografický vývoj 2.1. Evropa 2.2. Česká republika 3. Proces stárnutí a změny, které stáří přináší 3.1. Tělesné (biologické) změny 3.2. Psychické změny 3.3. Sociální (kulturní) změny 4. Aktivní stárnutí 4.1. Celoživotní vzdělávání 4.2. Zdravý životní styl 5. Současný trh práce a seniory 5.1. Seniorát 21. století 5.2. Dříve narození a práce Praktická část 6. Cíl práce 6.1. Hlavní výzkumná otázka, zda k aktivnímu stáří pomáhá dosažené vzdělání 6.2. Použitá výzkumná strategie 6.3. Výsledek provedeného výzkumu 7. Závěr práce Seznam použité literatury a dalších zdrojů</p>
6.	<p>Odborná literatura – seznam vybrané literatury k jednotlivým kapitolám teoretické a praktické části (min. 20 titulů, 3 recenzované časopisy, 3 zahraniční zdroje, případně internetové odkazy):</p> <p>DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. <i>Kvalita života seniorů</i>. GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3</p> <p>DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. HROZENSKÁ, Martina. <i>Sociální péče o seniory</i>. GRADA, 2013. ISBN 978-80-247-4139-0</p> <p><i>Generace: časopis nejen pro seniory</i>. Praha: Život 90. ISSN 1213-7626</p> <p>GRUSS, Peter. <i>Perspektivy stárnutí</i>. Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6</p> <p>HOLCZEROVÁ, Vladimíra. DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. <i>Volnočasové aktivity pro seniory</i>. GRADA Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.</p>

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie*. GRADA Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.

ONDRUŠOVÁ, Jiřina. *Stáří a smysl života*. Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1997-2.

PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8

RAŠTICOVÁ, Martina. BĚDIOVÁ, Monika. *Práce nebo důchod?* Books & Pipes Publishing, 2019. ISBN 978-80-748-5177-3

REIDL, Andreas. *Senior – zákazník budoucnosti*. BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0018-6

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vydání 2., přepracované. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

Senior revue: časopis pro snadnou orientaci v životě. Praha: Altera Media. ISSN 1801-4402

Senior: stáří jako koníček. Praha: JaJa. ISSN 1804-6541

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Jak si vychutnat seniorská léta. Nechte se inspirovat konkrétními radami, tipy a zkušenostmi generace 50+*. Brno: Computer Pres, a.s., 2009. ISBN 978-80-251-2104-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie - dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

VIDOVIČOVÁ, Lucie. GALČANOVÁ, Lucie. KAFKOVÁ PETROVÁ, Marcela. SÝKOROVÁ, Dana. *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7419-141-1.

Internetové zdroje

ALDWIN, Carolyn M., LEVESON, Michael R. a CUPERTINO, Ana Paula. www.yourpersonality.net/psych437/fall2011/Aldwin2001.pdf. Your personality. [Online] [Citace: 17. 5.2019.] <http://www.yourpersonality.net/psych437/fall2011/Aldwin2001.pdf>

EDLOVÁ, Magdalena. *Chápání smyslu života u seniorů*. Diplomová práce. [online]. Dostupná z: <http://hdl.handle.net/11025/7063>

Having higher purpose in life lowers seniors' risk of death' 2009, Journal of Business (10756124), vol. 24, no. 15, p. 25, viewed 3 March 2019, [Online] <<http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz:2048/login.aspx?direct=true&db=bwh&AN=43459241&lang=cs&site=ehost-live>>.

HOVORKOVÁ, Kateřina pro iDnes. *Živnostníků seniorů přibývá. Bez podpory však jejich služby brzy skončí*. [online]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/prace-podnikani-duchodce-senior-vlastni-spolecnost-silver-business-1g9-/podnikani.aspx?c=A180530_122126_podnikani_kho

KŘÍŽKOVÁ, Johana pro iDnes. *Jak oslavit 70 let. Naložte 40 kg na saně a vydejte se na severní pól*. [online]. Dostupné z: <http://cestovani.idnes/severni-pol-zdenek-chvoj->

expedice-dlb-/kolem-sveta.aspx?c=A180605_111758_kolem-sveta_job

MPSV: Senioři a politika stárnutí [online]. [cit. 2018-06-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

OPATRŇY, Aleš. *Vztah ke stáří v proměnách času*. [online]. [cit. 2018-06-20]. Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/tematicke-texty/vztah-ke-stari-v-promenach-casu-ales-opatrnny-ktf-uk-v-praze>

Péče o seniory [online]. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://peceoseniory.info/stari-s-starnuti/>

Perek-Białas, J. (2013) 'Quality of Life in Old Age in the Central and Eastern European Countries', Research Papers of the Wrocław University of Economics / Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, (308), pp. 113–127. Available at: [Online] <http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz:2048/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=95396398&lang=cs&site=ehost-live> (Accessed: 3 March 2019).

Sbírka zákonů. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. [cit. 2018-06-30]. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb06108>

Stáří a stárnutí [online]. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/7-dospelost-starnuti-smrt.html>

Zpráva o stárnutí obyvatelstva zemí EU pro období 2013–2060 [online]. [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.seniorum.cz/eu-seniorum/9230-komise-vydala-zpravu-o-starnuti-obyvatelstva-zemi-eu-pro-obdobi-2013-e2-80-932060>

Souhlas vedoucího práce

Jméno vedoucího: *doc. ThDr. Petr Paterkaiš, Ph.D.*

Podpis: *Paterkaiš* dne: *12/6-2019*

Souhlas prorektorky pro pedagogickou a vzdělávací činnost

Podpis: *Konečná* dne: *7.6.2019*

Prohlašuji, že odevzdanou práci na téma Senioři, současný trh práce a aktivní stárnutí jsem vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a práci jsem neodevzdala na žádné jiné škole k získání atestace.

V Terezíně dne 30. 3. 2020

Michaela Semrádová

Děkuji vedoucímu práce Doc. ThDr. Patriku Maturkaničovi, PhD., za metodické vedení práce, praktické rady, za čas, který mi věnoval při konzultacích a taktéž za lidský přístup.

ANOTACE

Tato práce se zabývá fenoménem posledních let na trhu práce, a to zaměstnáním seniorů. Technologický pokrok, globalizace a další faktory vedou k nevyhnutelným změnám ve struktuře společnosti ať už ve formě snižování porodnosti, zvyšování délky dožití a s tím spojeným pozdějším odchodem do důchodu a setrváním v aktivním pracovním poměru do vyššího věku. Tato práce si klade za cíl zjistit, jaká je aktuální situace na trhu práce z pohledu seniorů. Kromě teoretického zakotvení práce obsahuje praktickou část, která spočívá v dotazníkovém šetření mezi současnými seniory a má přispět k zjištění aktuální situace na trhu práce a pomoci tak zodpovědět výzkumnou otázku práce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Stáří, senioři, aktivní stáří, stárnutí populace, pracující senioři, trh práce, práceschopní senioři

ANNOTATION

This work deals with the phenomenon of recent years in the labor market and namely the employment of seniors. Technological advances, globalization and other factors have led to inevitable changes in the structure of society, whether in the form of reduced birth rates, increased life expectancy and the associated later retirement and retirement. The aim of this thesis is to find out the current situation on the labor market from the perspective of seniors. In addition to the theoretical grounding of the thesis contains a practical part, which consists of a questionnaire survey among current seniors and should contribute to finding out the current situation on the labor market and help answer the research question of the work.

KEY WORDS

Old age, seniors, active old age, population aging, working seniors, labor market, working older people

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ	3
1.1 Evropa.....	3
1.2 Česká republika.....	5
2. PROCES STÁRNUTÍ A ZMĚNY, KTERÉ STÁŘÍ PŘINÁŠÍ	8
2.1 Tělesné (biologické) změny.....	9
2.2 Psychické změny.....	10
2.3 Sociální (kulturní) změny	11
3. AKTIVNÍ STÁRNUTÍ.....	13
3.1 Senioři a volný čas	13
3.2 Vzdělávání a aktivita seniorů.....	15
4. SOUČASNÝ TRH PRÁCE A SENIOŘI	18
4.1 Český trh práce	18
4.2 Trh práce a senioři	20
5. CÍL VÝZKUMU.....	23
5.1 Hlavní výzkumné otázky	23
5.2 Výběr účastníků výzkumu	24
5.3 Použitá výzkumná strategie	24
5.4 Výsledky dotazníkového šetření	25
5.5 Výsledek provedeného výzkumu	35
ZÁVĚR	36
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ.....	38
Použitá literatura	38
Ostatní použité zdroje	40
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	42
Seznam grafů	42
Seznam tabulek	44
SEZNAM PŘÍLOH.....	45

ÚVOD

Toto téma pro bakalářskou práci si autorka zvolila proto, že sama často přichází do styku s pracujícími seniory. Autorka pracuje ve velké nadnárodní společnosti. Tato společnost se také potýká, tak jako každá jiná firma, s nedostatkem zaměstnanců. Obchodní korporace či jiné společnosti, ať už malé či velké, často při zaměstnávání sahají právě do řad seniorů. Často to bývají zaměstnanci, kteří ve firmě pracovali a vrací se zpět, nebo jsou to lidé, kteří po dosažení důchodového věku zůstávají na svých pozicích. Důvody jejich setrvání v zaměstnání mohou být různé. Tito lidé chtějí zůstat i nadále aktivní, motivací jsou jim zajisté také finance, které se jim odchodem do důchodu snižují. Nelze také opomenout každodenní kontakt s jinými lidmi, který je důležitý pro každého jedince. Starší zaměstnanci jsou v současné době považováni za přínos pro zaměstnavatele, neboť mají bohaté zkušenosti, a právě k firmě, ve které pracují už léta, jsou více loajální než mladší zaměstnanci. Z jejich zaměstnávání pak profitují nejen samotní důchodci, ale i zaměstnavatelé a stát.

Většina společností si je vědoma toho, že evropská populace napříč celým kontinentem stárne. Pokud však tento předpoklad zkombinujeme s nízkou mírou porodnosti, kterou v několika posledních desetiletích zažíváme, dostaneme model, který se všude v rozvinutém světě opakuje. A to vyšší počet starších lidí v absolutních číslech, ale zároveň mnohem vyšší podíl starších lidí na celkové populaci.

Stárnutí evropské populace je významný sociálně ekonomický i politický problém. Proto se vyspělé státy Evropy snaží zvýšit povědomí o tom, co mohou starší lidé společnosti přinést. Dalším krokem je pomoc od společností lidem, aby mohli stárnout aktivně. Při aktivním stárnutí jde o stárnutí v dobrém zdraví, pokračování nezávislého života a zastávání plnohodnotné role ve společnosti. Proaktivní přístup k aktivnímu stárnutí je aktuální i v kontextu pracovního trhu. Hlavním úkolem současné společnosti je zvyšování vyhlídek zaměstnatelnosti starších pracovníků, zvyšování kvality pracovních míst a zvyšování produktivity práce. V této situaci již nelze setrvávat v přístupu, který seniory odsunuje do pozadí a nahlíží na ně jako na neperspektivní, závislé a společensky nepřínosné. Naopak je potřeba, aby společnost vystoupila

ze zaběhlých stereotypů a uvědomila si, že stárnutí nemusí přinášet jen nemoc, neschopnost a závislost. Právě nastává doba, kdy by měla společnost nový postoj aktivně prosazovat u veřejnosti. Je potřeba vidět realitu očima současnosti a oprostít se od mýtů minulosti.

Cílem bakalářské práce je zjištění, zda souvisí stupeň ukončeného vzdělání s tím, že senioři zůstávají v zaměstnání i po dosažení důchodového věku. Druhá otázka je, zda na pokračování v zaměstnání má vliv finanční situace seniorů. To, že se posouvá věková hranice odchodu do důchodu, je skutečností již několik let, a přesto se najdou mezi seniory někteří, kteří zůstávají v zaměstnání ještě déle.

Bakalářská práce bude rozdělena do dvou částí, a to na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část bude zpracována na základě odborné literatury, článků a studií jak českých, tak zahraničních autorů zaměřených na problematiku seniorů. Jedním ze zdrojů je také autorčina ročníková práce, která je rešerší na téma stárnutí a stáří. V praktické části bakalářské práce při získávání dat využije autorka metodu dotazníkového šetření. Výzkumným souborem pro tuto práci jsou současní senioři z České republiky.

Výsledky této práce mohou být přínosné jak pro odbornou, tak i pro laickou veřejnost zabývající se problematikou seniorů, a především zaměstnávání seniorů. Tato problematika začíná být aktuálním tématem a budou se jí muset věnovat nejenom zaměstnavatelé, ale celá naše společnost. České republice hrozí, že v oblasti pracovního trhu bude mít málo početnou skupinu mladých lidí, kterých bude vysoký podíl s vysokoškolským vzděláním a zároveň velmi početnou skupinu lidí středního věku s velmi nízkým zastoupením absolventů vysokých škol.

1. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

Demografie z řeckého *démos* (=lid) a *graféin* (=psát) je věda studující a popisující proces vývoje populace. Obecně můžeme říci, že popisuje vztahy mezi lidmi a prostředím, ve kterém žijí. Tato nauka zkoumá životní a ekonomický potenciál jednotlivců i celých populací.

Částečně můžeme i říci, že se vzdáleně/okrajově zabývá i partnerskými vztahy, a sociálním prostředím, poněvadž úzce souvisí s podmínkami, v nichž k reprodukci dochází.

Za zakladatele demografie je považován John Graunt, který žil v letech 1620-1674 (BULISOVÁ, 2003, s. 419) a zabýval se především problematikou úmrtnosti. Významnou osobností demografické vědy byl i Adolf Lambert Quetelet. Ten definoval moderní procesy pro sčítání lidu, které poprvé uplatnil v roce 1846. Také v roce 1853 založil Mezinárodní statistický úřad, který od roku 1911 má své sídlo v Haagu. (DEMOGRAFIE, 2007, online)

1.1 Evropa

V demografii se projevují jakékoliv změny ve společnosti a veškeré změny jsou spojeny s vývojem civilizace. Tento vývoj zapříčinil i změny věkového složení evropského obyvatelstva, a to především díky pokroku v medicíně.

V Evropě, která je a s největší pravděpodobností i několik dalších let zůstane nejstarším kontinentem, dojde do roku 2050 ke zdvojnásobení podílu osob nad 65 let. Vidovičová (2013, s. 15) uvádí, že dle propočtů by to mělo být téměř 30 % populace. Budoucnost Evropy jsou staří lidé žijící ve městech, protože polovina světové populace dnes žije ve městech a očekává se, že urbanizace bude i dále pokračovat.

Ještě v minulém století byla Evropa hlavním aktérem světového dění a žila v ní celá čtvrtina světové populace. Od 20. století porodnost na tomto kontinentu klesá a rodí se

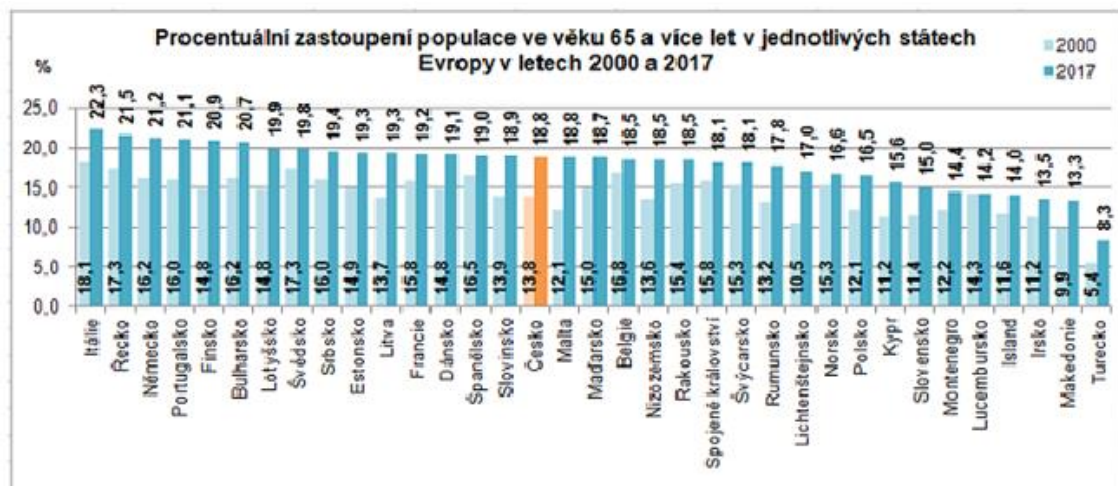
tak málo dětí, že to nestačí ani k udržení počtu stávajících obyvatel. Za hlavní důvod je označován pokles hodnoty a významu rodiny a zájem žen o svoji pracovní kariéru.

Obecný trend současnosti spočívá v prodlužování průměrného věku populace, to uvádí i Ondrušková (2011, s. 26). Na začátku 20. století činil průměrný věk ve vyspělých zemích kolem 40 let, zatímco v současnosti je to téměř dvojnásobek. Demografické stárnutí populace je považováno za negativní jev, a proto bude zapotřebí se ve společnosti vyrovnat s řadou negativních fenoménů. Jsou to například gerontofobie – což se dá nazvat jako strach ze starých lidí, ageismus – věková diskriminace nebo společenský předsudek vůči věku a demografická panika – to je specifická oblast věkové ideologie, která pramení z předpokladu, že blahobyt národa je přímo závislý na věkovém složení populace. Další fenomén, s kterým se musí společnost vyrovnat je sociální exkluze seniorů.

Analýza Ekonomické university ve Wroclawiu o kvalitě života ve stáří v zemích střední a východní Evropy uvádí, že existuje mnoho publikací, které se věnují zobrazování situace starší generace. Analýza říká, že se to však primárně týká průmyslově vyspělých zemí Evropy. Je zde nastíněno, jak lze kvalitu života měřit. Autorka upozorňuje, že analýzy, které jsou v současnosti dostupné, zkoumají kvalitu života seniorů obvykle pouze v jedné zemi a že není tedy snadné porovnat kvalitu života starší generace v různých zemích navzájem. Důvodem je, že informace v těchto jednotlivých analýzách jsou založené na různých ukazatelích, které se Perek-Bialas (2013) snaží sjednotit. V uvedené práci autorka identifikovala osm klíčových oblastí, které by mohly být využity pro analýzu kvality života ve stáří v zemích Evropy. Jsou to: venkovní prostory a budovy, doprava, bydlení, sociální účast, respekt a sociální začlenění, občanská účast a zaměstnanost, komunikace a informace a komunitní podpora a zdravotnické služby. Celá analýza je podle autorky klíčová nejen z hlediska hodnocení kvality života v seniorském věku, ale hlavně ukazuje možné využití tohoto konceptu při plánování a provádění politiky zaměřené na starší osoby v zemích střední a východní Evropy. (PEREK-BIALAS, 2013).

O zvyšování věku dožití říká autor Gruss (2009, s. 7): „*Ve vyspělých průmyslových zemích roste střední délka života asi o jeden až tři roky za desetiletí.*“

Z údajů z Eurostatu, potažmo Českého statistického úřadu, které na svých webových stránkách zveřejnil údaje o procentuálním zastoupení populace ve věku 65 a více let, můžeme vysledovat, že ve všech zemích Evropy se v roce 2017 uvedená věková kategorie oproti roku 2000 navýšila. Největší nárůst populace 65+ byl prokázán na Maltě (6,7 %) a nejmenší, tedy žádný, nárůst se projevil v Lucembursku (0 %). (CITACE - <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori>).

Graf č. 1 Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2017

Zdroj: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori>

1.2 Česká republika

Česká společnost, podobně jako všechny evropské populace, stárne. Podle údajů Českého statistického úřadu uvedených na internetových stránkách se počet obyvatel starších 65 let v České republice oproti roku 2000 navýšil o 5 %. Další státy v Evropě jsou na tom obdobně (Německo o 5 %, Polsko o 4,4 %, Maďarsko o 3,7 %, Slovensko o 3,6 % a Rakousko o 3,1 %). (ČSÚ – SENIOŘI, 2019).

Stárnutí populace v České republice sledujeme již v meziválečném období. Ondrušová (2011, s. 19-22) uvádí, že v České republice tento postup zpomalila v 70. letech prarodinná sociální politika. Ale už v druhé polovině devadesátých let se v České republice prudce snižuje počet narozených dětí. Nejméně dětí se narodilo v roce 1999. Po roce 1990 se v ČR začal významně prodlužovat průměrný věk dožití.

V roce 2050 bude v České republice podle odhadu Českého statistického úřadu žít přibližně 1/3 populace starší 65 let. (MPSV: SENIOŘI A POLITIKA STÁRNUTÍ, 2018).

Úbytek nové generace je způsoben i odchodem mladých vzdělaných lidí z Česka do zahraničí. Mladí se stěhují především za vidinou kariérního posunu a někteří i za vidinou lepšího platu. Počet Čechů pracujících trvale v zahraničí neustále roste také díky různým vzdělávacím programům, které obzvláště mladým lidem otevírají dveře do celého světa. Toto stěhování přináší nejen České republice velkou ztrátu. A to hlavně proto, že odcházejí především lidé kreativní, mladí a vzdělaní.

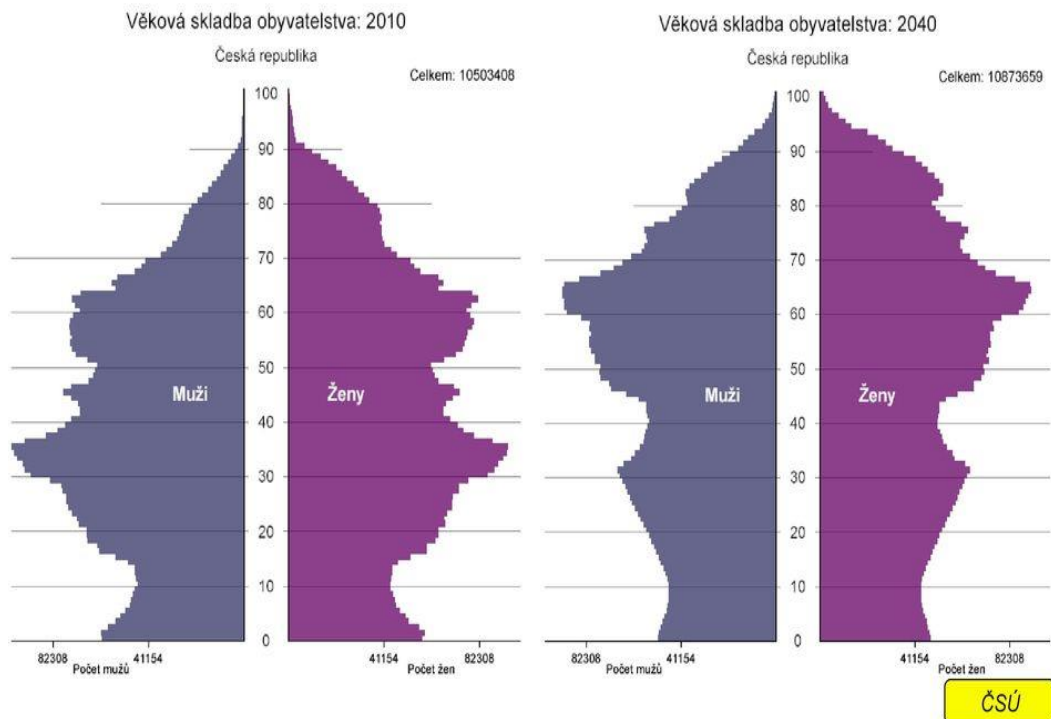
Výsledky prognózy Burcina B. a Kučery T. budoucího populačního vývoje České republiky ukazují, že počet obyvatel vzroste, ale jenom z důvodu migrace. Dále tato prognóza dokládá, že populace bude i nadále stárnout. Významnými faktory budou pokles porodnosti a prodlužování lidského života. Podle uvedené prognózy bude pouze věková kategorie seniorů 65+, která v populaci početně poroste. Závěry dokazují, že populační stárnutí se dá ovlivnit výraznou imigrací, ale pouze dočasně. Dalším způsobem zmírnění tohoto stárnutí by mohlo být zvýšení počtu narozených dětí, ke kterému by mohla přispět reforma systému, jenž by ocenila přínos rodin s dětmi. Tyto rodiny, a hlavně děti by dopomohly k tvorbě zdrojů pro budoucí důchody a vytváření lidského kapitálu potřebného pro další rozvoj společnosti. (BARTOŇOVÁ, 2010, s. 210-212).

Ke stejnému výsledku dospěla i zpráva evropské komise zabývající se demografickým vývojem v zemích EU, která v České republice očekává nárůst obyvatelstva z 10,5 miliónů v roce 2013 na 11,1 miliónů v roce 2060. Lidé se budou dožívat vyššího věku, ale v důsledku nižší porodnosti bude v populaci pomalu přibývat seniorů. Z uvedené zprávy vyplývá, že muži se v roce 2013 dožívali průměrného věku 75 let, v roce 2060 to má být průměrně 83 let. Ženy se v roce 2013 dožívaly průměrného věku 81 let a v roce 2060 to má být 88 let. Seniorů 65–79 let bylo v roce 2013 13,2 % populace a v roce 2060 podle této Zprávy by to mělo být 16,7 % populace. Seniorů 80+ bylo v roce 2013 pouze 3,9 % a v roce 2060 by to mělo být 11,5 % populace. Dále z údajů této Zprávy vyplývá, že na jednoho důchodce v České republice v roce 2060 případnou

pouze dva pracující. V současné době je tento poměr důchodce a pracujících 1:4. (ZPRÁVA O STÁRNUTÍ OBYVATELSTVA ZEMÍ EU PRO OBDOBÍ 2013 AŽ 2060, 2019).

VĚKOVÉ SLOŽENÍ OBYVATELSTVA

 Porovnejte obě věkové pyramidy ČR.
Jaké změny můžeme v naší zemi očekávat v roce 2040?

Graf č. 2 Věkové složení obyvatelstva ČR v letech 2010 a 2040

Zdroj: ČSÚ

2. PROCES STÁRNUTÍ A ZMĚNY, KTERÉ STÁŘÍ PŘINÁŠÍ

Změny, které stárnutí přináší, popisuje Říčan (2004, s. 319) slovy: „*Vedeme se stářím ústupové boje. Je třeba bránit každou pozici, ale také ji včas vyklidit, když už obrana nemá smysl. Stále je kam ustupovat, tj. nacházet si nové, uspokojující činnosti, na které ještě stačíme.*“

Čeledová, Kalvach a Čevela (2016, s. 11) popisují stáří jako: „...obecné označení pozdních fází ontogeneze. Jde o poslední vývojovou etapu, která uzavírá život...“ Stáří s sebou přináší mnoho změn, které se podle Klevetové (2017, s. 223) projevují individuálně a jejich nástup je u každého jedince časově odlišný. Tento nástup souvisí s genetickými faktory, vlivy vnějšího prostředí, životním stylem jedince, zvládnutím nových situací, ale i tělesnou aktivitou. S těmito změnami je nutné počítat, ale životním stylem a smýšlením je člověk může oddálit. Příbyl (2015, s. 9) popisuje stárnutí jako komplexní a nevratný proces, který postihuje veškeré živé organismy kontinuálně již od jejich početí. Také by bylo vhodné vymezit rozdíl mezi pojmy stárnutí a stáří. Zatímco pojem stárnutí (senescence) je fyziologický proces a nic živého se mu nevyhne, pojem stáří (senium) vystihuje konečnou etapu života.

Příčiny stárnutí stále nejsou uspokojivě vysvětleny. Ondrušová (2011, s. 15-16) poukazuje na to, že tak jako jsou nejednotné a různorodé definice stárnutí, tak se také liší názory na jeho příčiny. O tom, že stárnutí je rozdílné, individuální, závislé na zdravotním stavu, způsobu života, vrozených dispozic, ale i rodinného zázemí píše Dvořáková (2013, s. 22), ale i Příbyl (2015, s. 11).

Otázce „*Proč vlastně člověk stárne?*“ se věnuje i Říčan (2004, s. 317), který uvádí, že na tuto otázku se snaží odpovědět řada teorií. Laikovi je nejbližší představa, že se organismus opotřebuje nepříznivými vlivy okolí, nevhodnou stravou, kouřením, přetěžováním a celkovým způsobem života, radioaktivním zářením, působením bakterií a virů.

Za nejdůležitější ukazatel toho, jak je kdo starý se považuje kalendářní věk, který je sice jednoznačně vymezitelný, ale nevypovídá nic o pracovních schopnostech či změnách sociálních rolí v životě člověka – jednotlivce. Svůj význam má kalendářní věk pouze pro demografické a statistické účely.

Z demografického vývoje a s ohledem na zlepšující se zdravotní a funkční stav stárnoucí populace vyplývá i současné orientační členění stáří – a to, 65 až 74 let jako mladí senioři (young-old), 75 až 84 let jako staří senioři (old-old) a 85 a více let jako velmi staří senioři (oldes-old, very old-old), ke kterému se přiklání většina autorů. Toto členění ve svých dílech uvádějí například Ondrušová (2011, s. 15-16) i Příbyl (2015, s. 11).

Změny, které toto poslední období lidského života přináší, většina autorů dělí na tři základní roviny – a to změny tělesné (biologické), psychické a sociální (kulturní).

2.1 Tělesné (biologické) změny

Stáří samo o sobě není nemoc, ale v průběhu stárnutí dochází ke kumulaci nepříznivých vlivů, a proto přibývá v tomto věku nemocných lidí. Biologické stáří lze nazvat jako míru involučních změn, která je u každého jedince zcela individuální. Tělesné změny ve stáří mají několik příčin, jednou z hlavních příčin jsou genetické dispozice. Dochází ke zpomalení psychomotorického tempa a funkční koordinace, chůze se zvolňuje a ubývá gest. Veškerá činnost trvá starému člověku déle, ale vynahrazuje to důsledností a důkladností. Produktivitu práce lze určitým způsobem dohonit trpělivostí a vytrvalostí.

Maturkanič (2018, s. 59) uvádí v přehledu tělesných změn například – změny vzhledu, termoregulace, kvality smyslů, trávicí soustavy, vylučování, sexuální aktivity, úbytek svalové hmoty, degenerativní změny kloubů a kardiopulmonální změny.

V tomto období lidského života dochází také podle Vágnerové (2000, s. 448-449) ke zhoršování smyslových vjemů (sluch, zrak, čich, chuť i hmat) a nastávají problémy pohybového aparátu. Ve stáří má velký význam subjektivní postoj k vlastním potížím,

kteřé jsou v tomto věku běžné. Stáří mění viditelným způsobem i zevnějšek člověka a tímto způsobem ovlivňuje jeho sociální status.

Řičan (2004, s. 315) o tělesném stárnutí říká, že tělo stárne také psychickými stresy, které stáří přináší, nedostatkem radosti, špatně snášeným zármutkem a lpěním na minulosti. Blahodárný účinek má v tomto období veselá mysl, zábava a tzv. aktivní odpočinek. Stejný názor uvádí ve své knize i autor Příbyl (2015, s. 11).

Peterková (2008) ve svém článku píše, že stáří postihuje celý organismus a projevuje se hlavně omezením hybnosti, výkonnosti a sníženou imunitou. Stárnutí organismu začíná pozvolna a týká se to i duše člověka. Obecně s věkem klesá vitalita a energie. Při stárnutí klesá frustrační tolerance, zhoršuje se paměť, myšlení a funkčnost smyslových orgánů, zejména zraku a sluchu. Za zajímavý považuje postřeh, že zatímco problémy se zrakem starší lidé ochotně přiznávají, problémy se sluchem se snaží tajit a zlehčovat.

2.2 Psychické změny

Proces stárnutí vede i k funkčním změnám mozku, které se projeví i v psychické oblasti. Tyto změny jsou spojeny se změnou osobnosti, projevují se negativní vlastnosti, mohou se dostavit psychosomatické obtíže (např. deprese, uzavřenost) a snížení schopnosti navazovat a udržovat si mezilidské vztahy. Jednou z důležitých součástí aktivního životního stylu je schopnost vyhledávat a udržovat dobré osobní vztahy. Člověk je tvor společenský a žít mezi lidmi a s nimi, je jeho přirozený způsob života. Izolace a samota je nepřirozená a pěstování přátelství je jedna z cest, jak se vyhnout osamělosti. Lidé okolo nás jsou sice jen jedním z bodů aktivního stáří, ale tím nejdůležitějším.

Zapomnětlivost neboli zhoršení paměti není výhradním rysem stárnoucího a starého člověka. Změny se projevují v oblastech, které slouží k zaznamenávání, ukládání a vybavování si informací. Úbytek paměti nezávisí jenom na biologických změnách. Pokud je paměť trénována, jsou její funkce narušeny mnohem méně a uchovávají se delší dobu.

Za typické změny po psychické stránce považují autoři Vágnerová (200, s. 450), Příbyl (2015, s. 12) i Maturkanič (2018, s. 59) například poruchy paměti, problémy při osvojování si nových věcí, nedůvěra, emoční labilita, snížená sebedůvěra nebo zhoršení úsudku.

Podle Vágnerové (2000) celková schopnost psychické adaptability klesá. Staří lidé bývají nejistí až úzkostní v neznámém prostředí. Nedůvěřiví jsou i vůči neznámým věcem, což potvrzují známé věty „To za našich mladých let to bývalo lepší.“ Od nedůvěry už je pak jen krůček k podezíravosti. To vše nakonec vyústí v pocity nejistoty, které se mohou projevit nepřiměřenými reakcemi. Stáří je totiž charakteristické poklesem potřeby změn a vzestupem potřeby jistoty a stability. Potřeba citové jistoty a bezpečí se zvyšuje, protože se starý člověk cítí mnohem více ohrožen. Někdy nejde jen o přecitlivělost, ale o reálné riziko – např. o onemocnění nebo ovdovění. Jistota a bezpečí se stávají mnohem významnější hodnotou, než byla dříve. (VÁGNEROVÁ, 2000, s. 450-458).

2.3 Sociální (kulturní) změny

V tomto období člověka se mění společenský status na roli seniora, člověk se dostává do situace závislosti a často dochází k vyčleňování ze společnosti.

Kontakt s lidmi je pro staré lidi důležitý, ale musí být přiměřený. Staří lidé potřebují své soukromí, aby nebyli vystaveni zátěži nadměrné stimulace, dávají přednost kontaktům se známými lidmi, které je příliš nezátěžují. Tuto potřebu zpravidla uspokojuje vlastní rodina a přátelé. Další potřebou ve stáří je kontakt s vrstevníky, který přináší starému člověku uspokojení. Tato potřeba je při umístění v domovech pro seniory naplněna, ale musí se dávat pozor, aby nedocházelo k nepřiměřenému kontaktu.

Součástí sociálního kontaktu je komunikace, tj. dorozumívání a výměna informací. Staří lidé velmi často trpí nedoslýchavostí, a proto soustředění na poslech od nich vyžaduje mnohem větší úsilí, což je více unavuje. Nedoslýchavý starý člověk nestačí zachytit vše, a proto sdělení přesně nerozumí, tudíž může reagovat nepřiměřeně. Komunikace se může stát natolik náročnou, že se jí mnozí staří lidé raději vyhýbají.

Staří lidé odmítají změny i v oblasti hodnot a norem. V průběhu stáří vzrůstá ulpívání na důsledném dodržování řádu, který je považován za významný. K tomuto postoji vede staré lidi již zmíněná zvýšená potřeba jistoty a bezpečí, kterou může uspokojovat bezvýhradné dodržování pravidel. (VÁGNEROVÁ, 2000, s. 459-464).

Maslowova pyramida lidských potřeb

Graf č. 3 Maslowova pyramida základních lidských potřeb

Zdroj: <https://www.filosofie-uspechu.cz/jak-motivovat-zamestnance/>

Vlastní sociální stáří je dáno změnou životního stylu, s proměnou potřeb i sociálních rolí, které přichází společně s odchodem do důchodu. Mezi nejčastějšími problémy podle Příbyla (2015, s. 12) jsou malá adaptace na odchod do důchodu, ztráta společenské prestiže, pokles ekonomických příjmů, obava ze ztráty soběstačnosti nebo projevy ageismu.

3. AKTIVNÍ STÁRNUTÍ

Aktivní život a aktivní stárnutí znamená, že se člověk snaží sám zajistit si dobrou kvalitu života ve vyšším věku. Slovo „aktivní“ v tomto případě neznamena pouze schopnost být fyzicky aktivní nebo být součástí pracovní síly, ale označuje nepřetržitou participaci v sociálním, ekonomickém, kulturním, duchovním i občanském dění. K důležitým prvkům, abychom stáří zvládli, patří správná adaptace na všechny přicházející změny. Součástí by měla být snaha o udržení tělesného zdraví, kterému lze pomoci správným stravováním a dostatečnou pohybovou aktivitou. Důležitou otázkou je také široká síť přátel, aby nedocházelo k příliš rychlé a brzké izolaci. K tomuto patří i udržování dobrých vztahů s rodinou a blízkými.

Termín aktivní stárnutí byl přijat Světovou zdravotnickou organizací koncem devadesátých let 20. století. Světová zdravotnická organizace pojem aktivní stárnutí definuje jako progresivní přístup ke stárnutí a starým lidem, který se zakládá na principech solidarity, respektu k individualitě a jedinečnosti. Koncept aktivního stárnutí je prezentován jako určité řešení nejen pro seniory, ale i pro společnost. (JANIŠ, 2016, s. 58).

Aktivní životní styl je předpokladem kvalitního stárnutí. To, jak dokázali senioři trávit volný čas v mládí, se odrazí na jejich přístupu ke stáří. Jestliže žili stereotypním životem a neměli žádné zájmy, budou tento vzorec chování i ve stáří opakovat. Pasivní přístup k životu ve stáří se odrazí na fyzické i psychické pohodě. Pasivní důchodci čelí většímu riziku různých onemocnění, depresím a úzkostem. V mnoha případech se neumí vyrovnat s novou životní situací, izolují se od okolního světa a stávají se zatrpklými vůči ostatním. Za nejdůležitější je považován kontakt s okolním světem.

3.1 Senioři a volný čas

Volný čas v lidském životě je zajímavým fenoménem. Dochází ke změnám jeho obsahové náplně i jeho časové dotace podle vývoje jedince. Každé vývojové období života má svou typickou volnočasovou aktivitu. Univerzální definice pojmu volný čas

neexistuje. Záleží na tom, z jakého úhlu se na volný čas zaměříme. Volný čas seniorů v této práci můžeme pojmut jako veškerou činnost, jelikož seniori nejsou vystaveni tlaku v pracovní sféře, který často přesahuje pracovní dobu. A protože při odchodu do důchodu jsou lidé navyklí na pravidelnou činnost, připadá seniorům, že mají mnoho volného času. Na volný čas seniorů má vliv několik faktorů. V českých podmínkách těmto faktorům dominuje především ekonomická a zdravotní situace každého jedince.

Janiš a Skopalová (2016, s. 74–76) uvádějí, že velmi důležité při výběru volnočasových aktivit je ochota seniora ke změně a výběru nových aktivit. Obecně volnočasové aktivity rozdělují do čtyř základních možností. Jako první, kterou lze pokládat za ideální, je pokračování ve stávajících aktivitách. Jako druhou možnost uvádí rozšíření stávajících aktivit. Standardně se jedná o aktivity, na které v průběhu svého produktivního života senior neměl čas. Jako třetí možnost vidí autoři ve výběru nových činností, který by měl být volen zodpovědně, aby vybraná činnost mohla být vykonávána po co nejdéle dobu. Poslední čtvrtá možnost je z velké části určena předchozí profesí seniora, jelikož je to pokračování v profesní činnosti.

Včas bychom si měli všichni ujasnit, jak naložíme se svým volným časem až nebudeme pravidelně chodit do zaměstnání. Stárnout můžeme pasivně, což je sedět a čekat, až zestárneme. Nebo stárnout aktivně, což znamená pokračovat v celoživotních koníčcích nebo začít se zálibami úplně novými, a nastolit si racionální postoj k vlastnímu stáří. V životě seniorů mohou sehrát důležitou roli ve zlepšení kvality života i moderní technologie. Hlavně když se začne s jejich používáním včas. Začít můžeme například i tím, že se pokusíme zjistit e-mailové adresy a kontakty na sociální síť všech svých přátel z důvodu komunikace po odchodu ze zaměstnání. Později by se spolupracovníci a přátelé, které ze dne na den přestaneme vídat, hledali těžko.

Problematikou životní smysluplnosti se také zabývá článek v *Journal of Business* pod názvem „*Having higher purpose in life lowers seniors' risk of death*“, v překladu *Když mají seniori smysl života, snižuje to jejich riziko smrti*. Článek popisuje studii uskutečněnou na Rush University Medical Center, která prokázala nižší úmrtnost mezi účastníky, jestliže měli „pro co žít“. Studii vedla Patricia A. Boyle a zúčastnilo se jí více než 1 200 osob. Výzkum se zabýval smyslem života u seniorů, kteří bydleli

v tzv. komunitě, tedy v domově důchodců. Některým účastníkům této studie nastavili cíle na dobu 5 let. Tito účastníci jsou nazýváni s „vyšším smyslem života“. Některým žádné cíle nenastavili a tyto uváděli ve studii jako s „malým smyslem života“. Výsledná data prokázala, že lidé s „vyšším smyslem života“ zemřeli až po této stanovené době, zatímco lidé s „malým smyslem života“, tedy ti, co neměli vytyčené žádné cíle, umírali ještě před touto periodou. (BOYLE, 2009, str. 25).

3.2 Vzdělávání a aktivita seniorů

Pojem aktivní stárnutí se nejčastěji používá v souvislosti se zapojením seniorů na trhu práce, ale také s celoživotním vzděláváním. V životě seniorů hraje vzdělávání důležitou roli. Vzdělávání stárnoucím občanům ukazuje novou perspektivu, přispívá k pocitu důstojnosti, sebedůvěry, životního uspokojení a samozřejmě upevňuje duševní i fyzické zdraví.

Edukace seniorů podle Špatenkové a Smékalové (2015, s. 40) může být považována za prostředek, ale také může být považována za cíl. Pokud je vzdělávání považováno za prostředek, je edukace seniorů nástrojem například pro setrvání v zaměstnání, zlepšení pracovního uplatnění, pro informovanost spotřebitele nebo zvýšení funkční gramotnosti. Pokud je považována za cíl, tak vzdělávání seniorů rozvíjí lidský potenciál např. pro zajištění kulturní kontinuity, zvýšení psychické pohody nebo rozvoj celoživotního učení.

Špatenková a Smékalová (2015, s. 38) definují základní funkce edukace seniorů jako:

- **Preventivní funkce** – vztahuje se k výchově na přípravu na stáří, jedná se o preventivní neboli předem připravená vzdělávací opatření, která by se měla projevit pozitivními účinky.
- **Anticipační funkce** – vztahuje se k přípravě na pozitivní smýšlení o budoucích životních situacích (např. odchod do důchodu).
- **Rehabilitační funkce** – vztahuje se k rozvoji a udržení fyzických i duševních sil pro zachování soběstačnosti.

- **Posilovací funkce** – bývá považována za nejdůležitější a nejvýznamnější funkci, posiluje totiž začlenění seniora do společnosti.

Realizace vzdělávání seniorů jako celoživotní vzdělávání se vyvíjí i u nás a nabízí seniorům různé vzdělávací programy v seniorských centrech, klubech, Univerzitách třetího věku nebo na Akademiích třetího věku. Posláním U3V je přiblížit účastníkům v postproduktivním věku univerzitní zdroje poznatků a vědomostí a umožnit mezigenerační učení. Programy tohoto vzdělávání mají široký tematický záběr a jsou uskutečňovány mnoha fakultami v různých variantách. Vedle klasických přednášek a seminářů jsou možné i vzdělávací exkurze, praxe nebo praktická cvičení. Nabídka je velice pestrá a bohatá a zájemci mají z čeho vybírat.

Opatrný (2018) konstatuje, že s přibývajícím seniorským věkem ubývá schopnost rychlé adaptace na vše nové. Současný elektronický a rychlý svět schopnost adaptace vyžaduje, ale stáří touží více po stabilitě než po změně. Starší člověk se proto stává v některých oblastech opravdu nepoužitelný, což se potom neprávem přenáší jako charakteristika na celou jeho osobnost.

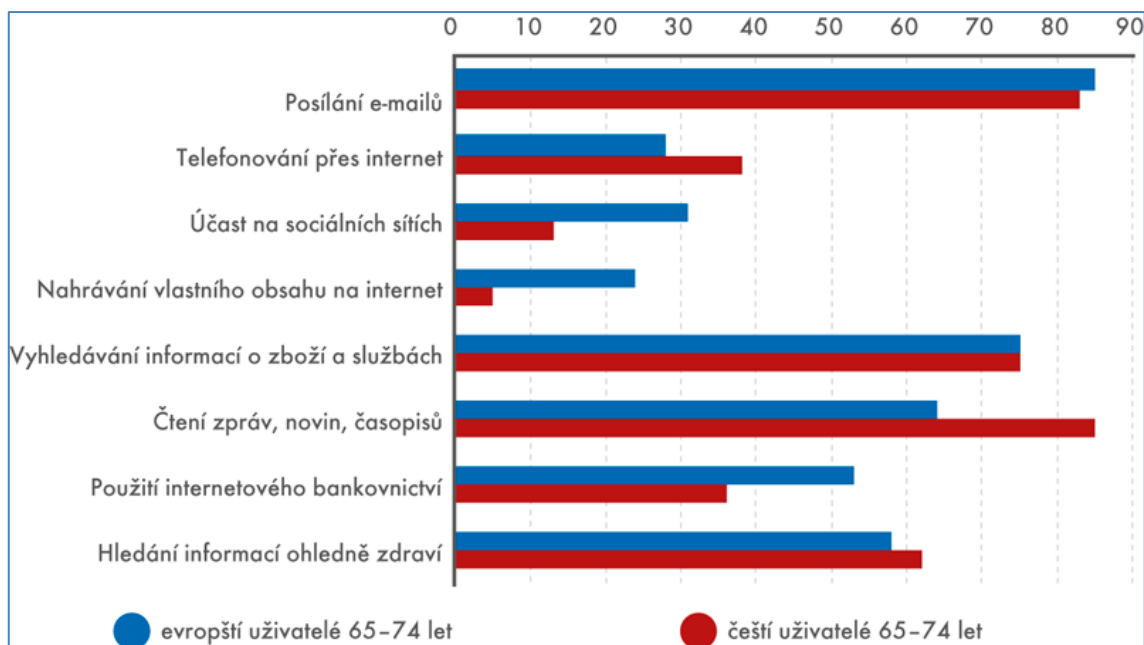
S formami výuky seniorů o používání počítačů a internetu píše i Tošnerová (2009, s. 153), s kterými se sama seznámila již v roce 1999. Původní německý projekt vycházel z výuky gymnazistů v odpoledních hodinách v učebnách školy, kde zaučovali seniorskou populaci v zacházení s počítačem. Při výuce se, kromě výuky seniorů, vyvíjel i postoj studentů ke starší generaci, ale i vůči vlastním vyučujícím. Studenti si na vlastní kůži vyzkoušeli a poznali těžkosti výuky. Vyučující na tomto gymnáziu vnímali u studentů zlepšení osobních povahových vlastností, jako např. zvýšení trpělivosti, tolerance a také metodické zručnosti.

V České republice je k dispozici řada kurzů pro seniory, nejsou však chápány mezigeneračně a nejsou monitorovány dle hlediska přínosu pro vyučující. (TOŠNEROVÁ, 2009, s. 154).

Pro současné seniory starší 65 let využívání informačních technologií většinou není nutností, ale spíše koníčkem a dobrovolnou aktivitou. I když existuje mnoho iniciativ pro počítačovou a internetovou gramotnost seniorů, pro dvě třetiny je využívání

internetu již nepotřebné nebo i zbytečné. Pro ty, kteří informační technologie používají, je typické používání jednoho konkrétního zařízení, před používáním několika různých zařízení. U používání více technologií je nutnost zvládat synchronizaci dat, což už je pro seniory složitá operace a těm se raději vyhýbají.

Činnost na internetu z pohledu evropských a českých uživatelů mezi 65 a 74 lety (v %)

Graf č. 4 Činnost na internetu z pohledu evropských a českých uživatelů mezi 65 a 74 lety (v %)
Zdroj: ČSÚ

Muñoz (2015) ve své studii tvrdí, že aktivní využívání moderních technologií dokáže zlepšit nezávislost a kreativitu seniorů. Vytvořením kontaktů s přáteli na sociálních sítích se vyhnou izolaci a osamělosti, ale také umožní přístup ke službám a informacím zaměřených na zdraví, kulturu apod. Studie také ukázala, že senioři, kteří využívali moderní technologie mají vyšší úroveň fyzického zdraví, mají méně psychických problémů, vykazují vyšší míru integrace než ti, co moderní technologie nepoužívají. Uvedená studie potvrdila, že komunikace přes internet vykazovala podobný efekt jako komunikace face to face.

4. SOUČASNÝ TRH PRÁCE A SENIOŘI

Trh práce je prostředí, které můžeme popsat jako místo, kde se setkává nabídka práce a poptávka po práci. Zaměstnanci, kteří nabízejí svoje dovednosti, schopnosti a znalosti jsou zde najímáni za úplatu zaměstnavateli. Ti tvoří nabídku práce. Na trhu práce dochází jednoduše řečeno k nákupu a prodeji námezdní pracovní síly.

K základním komponentům trhu práce, kterými jsou nabídka práce a poptávka po práci Kuchař (2007, s. 13-15) řadí také rovnováhu na trhu práce. Tuto rovnováhu uvádí jako cíl nabídky a poptávky na trhu práce. Všechny jmenované komponenty jsou objektem sociologického zkoumání. Zvyšující se počet starších lidí, klesající počet lidí v produktivním věku a zvyšování kvality života a zdravotnických služeb vedou k ekonomickému riziku v podobě zvyšujících se výdajů v oblasti penzí a lékařské péče. Řešení tohoto rizika je v přizpůsobení pracovního trhu k potřebám stárnoucí populace a v reformě systémů důchodového pojištění, sociálních služeb a zdravotnické péči.

Ekonomicky sílící společnost a důsledky vědeckotechnické revoluce, to vše se promítá do společenských změn. Pozornost se soustřeďuje na práci, efektivitu práce a samozřejmě také na práce schopné jedince. Ti, kteří současnému výrobnímu tempu nestačí, ti starší, kteří jsou pomalejší a vypadávají z rytmu, ztráceli ještě nedávno na ceně. Byli hodnoceni jako méně výkonní, a tudíž jako méně cenní. Přijímání staršího pracovníka bylo problematické, často až negativistické. Dalo by se říci, že nepřipadalo v úvahu.

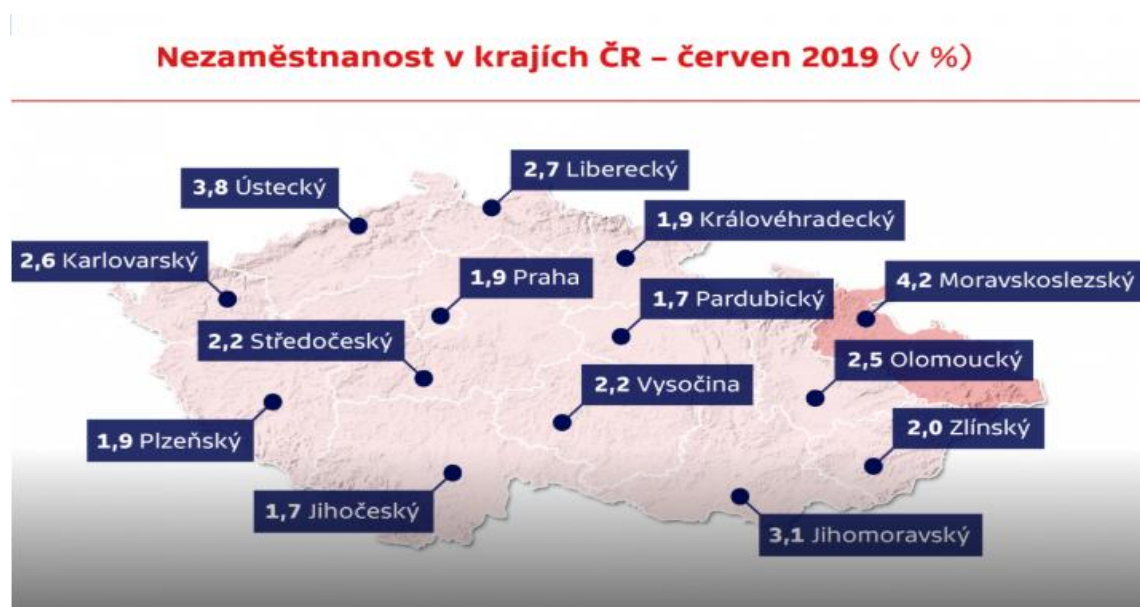
4.1 Český trh práce

Český trh práce je trhem otevřeným. To znamená, že se zde nesetkávají pouze čeští občané, ale lze se setkat se zaměstnanci původem z ostatních států Evropské unie i z dalších zemí, nazývaných třetích. Pro všechny zaměstnance platí český právní řád, který garantuje slušné a důstojné pracovní podmínky bez ohledu na jejich původ. Pracovní podmínky jsou garantované zákoníkem práce a dalšími pracovněprávními předpisy a platí pro všechny zaměstnance, kteří se nacházejí na území České republiky.

Důstojná práce není cílem pouze lokálního trhu práce v České republice, ale je historickým cílem trhu práce v nadnárodním měřítku.

Z ekonomického hlediska se podle Jurečka (2010, s. 135) trh práce týká především obyvatelstva v produktivním věku, což je doba od ukončení povinné školní docházky do odchodu do důchodu. Jurečka (2010, s. 135) dělí obyvatelstvo na zaměstnané a nezaměstnané. Zaměstnaní jsou lidé, kteří pracují většinou na plný úvazek a v dnešní době přibývá i lidí pracujících na částečný úvazek. Druhou skupinou jsou nezaměstnaní, kteří nemají zaměstnání, ale vynakládají snahu si ho najít. Obě tyto skupiny tvoří ekonomicky aktivní obyvatelstvo, které někdy nazýváme pracovní silou.

Jestliže mluvíme o zaměstnanosti a nezaměstnanosti musíme se také zmínit o míře nezaměstnanosti, což je v České republice nejčastěji používaný ukazatel situace na trhu práce. Míra nezaměstnanosti je uváděna v procentech a vypočítá se jako podíl nezaměstnaných k ekonomicky aktivním. Dalším pojmem, který má s trhem práce zásadní význam, je pojem zaměstnatelnost. Dá se říci, že zaměstnatelnost je schopnost jednotlivce najít si zaměstnání, které vyhovuje individuálnímu charakteru jednotlivce a také požadavkům trhu práce. Jestliže některý z faktorů není naplněn, stává se, že jedinec tuto schopnost nemá a stává se tak nezaměstnatelným.

Graf č. 5 Nezaměstnanost v krajích ČR
Zdroj: ID v práci

Autorka práce žije ve Středočeském kraji, proto uvede několik údajů, které souvisejí s nezaměstnaností v tomto kraji. K 31. říjnu 2019 byla nezaměstnanost ve Středočeském kraji 2,3 %. V kraji bylo Krajskou pobočkou úřadu práce v Příbrami evidováno 22 366 uchazečů o zaměstnání. S porovnáním stejného období loňského roku zjistíme, že došlo k poklesu počtu osob v evidenci o 1 613 uchazečů. Na konci října 2019 Úřad práce registruje nejvyšší nezaměstnanost v okresech Kladno a Kolín (3,2 %) a nejnižší situace je v okresech Praha východ (1,1 %), Praha západ (1,4 %) a Benešov (1,5 %). V rámci České republiky má Středočeský kraj osmou nejnižší nezaměstnanost mezi jednotlivými kraji ČR. (ÚŘAD PRÁCE, online)

Nezaměstnanost v okresech Středočeského kraje k 31. 10. 2019

Okres	Počet nezaměstnaných	Volná pracovní místa	Počet uchazečů na 1 PM	Podíl nezaměstnaných osob (%)
Benešov	1069	2230	0,5	1,5
Beroun	1590	3617	0,4	2,4
Kladno	3842	3785	1,0	3,2
Kolín	2315	2478	0,9	3,2
Kutná Hora	1439	2052	0,7	2,7
Mělník	2227	3851	0,6	2,9
Mladá Boleslav	1496	7748	0,2	1,6
Nymburk	2107	4073	0,5	3,1
Praha východ	1440	18743	0,1	1,1
Praha západ	1516	3904	0,4	1,4
Příbram	2425	3214	0,8	3,1
Rakovník	900	1001	0,9	2,3
Středočeský kraj	22366	56696	0,4	2,3
Česká republika	196518	337453	0,6	2,6

Tabulka č. 1

Zdroj: Úřad práce ČR – Krajská pobočka Příbram

4.2 Trh práce a senioři

Na současném českém trhu práce převyšuje množství volných pracovních míst nad počtem nezaměstnaných lidí. Firmy si stěžují na nedostatek zaměstnanců a přehodnocují svůj vztah k lidem v seniorském věku. Poptávka po pracovnících se tedy

upíná i ke skupině seniorů, kteří jsou ochotni pracovat a u kterých firmy oceňují jejich celoživotní zkušenosti. Podle údajů Českého statistického úřadu výrazně stoupá počet lidí, kteří pracují, přestože jim je nad šedesát pět let. Aktivně jich dnes v Česku pracuje téměř 460 tisíc. Tito pracující navíc obsazují pracovní místa, na které se mladší generace zrovna nehrne. Uplatnění seniorů usnadňují i české právní předpisy. Po dosažení důchodového věku je možné dál pracovat bez omezení a příjem z práce posílí i vyplácený důchod. Důchody v Česku nejsou zrovna nejvyšší, proto nabídka práce pro řadu seniorů představuje možnost udržet si nebo zlepšit svou životní úroveň.

Podle článku Vratislavy Hofmanové (2017) s názvem *Pracovat co nejdéle. To je cíl mnoha seniorů*, mnozí z těchto lidí pracují co možná nejdéle záměrně. Pozdější odchod do důchodu pro ně znamená i vyšší důchod. Za každých odpracovaných tři sta šedesát kalendářních dní navíc si totiž mohou zažádat o navýšení základu vypláceného důchodu. Další důvod, uváděný v článku, proč seniori pracují, je podle Hofmanové (2017) to, že se v práci cítí dobře. Odchod do penze si někteří vysvětlují jako, že patří do starého železa. Jedni se na něj těší, jiní ale ke spokojenosti potřebují každodenní povinnosti, ruch i lidi kolem sebe. Je to dáno skutečností, že dnešní trh práce vypadá zcela jinak než dříve. Kdysi byl šedesátiletý muž udřený stařec, který celý život manuálně pracoval. Šedesátiletý administrativní pracovník dnes, který celý život seděl v příjemné kanceláři, je ve srovnání s ním mladík plný energie.

Zároveň roste i počet seniorů, kteří začínají podnikat. Zájem otevřít si i v pozdějším věku vlastní dílnu, opravnu nebo firmu posiluje současný nedostatek kvalitních řemeslníků a řeší i dlouhé čekací lhůty. Podnikání v důchodovém věku se bere jako vedlejší činnost a senior, tak do určitého limitu, není povinen odvádět příspěvky na pojištění. Změna ve společnosti zapříčinila, že skupina obyvatel, která nedávno patřila mezi nezaměstnatelné, v současnosti tvoří vítanou a jedinou rezervu pracovních sil.

Kulháněk (2018) ve svém článku uvádí, že zaměstnavatelé zjišťují, že pracovníci – seniori mohou být nejen díky letitým zkušenostem a znalostem pro leckteré firmy velkým přínosem. Začínají této skupině zaměstnanců nabízet flexibilní úvazky, ale i možnosti rekvalifikace a celoživotního vzdělávání. Na rozdíl od mladých

pracovníků, kteří vyhledávají pozice umožňující jejich růst, mají starší lidé rádi stabilitu a snahu o zlepšování dovedností, které během let získávali. Prodlužování pracovní aktivity seniorů má pozitivní efekt pro současný trh práce a současně zlepšuje i jejich materiální situaci. Proto můžeme říci, že aktivita seniorů má velmi významný celospolečenský dopad.

Autorka Hofmanová (2019) ve svém článku „*Mladým vadí, že senioři pracují*“ popisuje názory mnoha mladých Čechů, kteří říkají, že senioři jsou pomalí a nevýkonní, kdyby šli do penze, mladí by měli více pracovních příležitostí nebo když je člověk starý, nemá pracovat. Tyto názory vyplynuly z několika průzkumů a anket. Průzkum statistického úřadu Evropské unie Eurobarometr zmapoval postoje mladých lidí ke generaci 55+. Po porovnání odpovědí mladých Čechů a mladých v ostatních zemích Evropy vyplynul závěr, že v České republice vnímá populaci 55+ spíše negativně více než 50 procent mladých lidí, zatímco v Evropské unii to je v průměru 28 procent. V článku autorka píše, že dochází v naší společnosti k paradoxní situaci. Z jedněch průzkumů vyplývá, že firmy mají o seniory čím dál větší zájem, ale z dalších průzkumů je jasné, že lidem vadí, že si důchodci přivydělávají a neuvolňují pracovní místa pro mladé. Autorka dospívá k závěru, že na jedné straně mladým lidem senioři připadají jako přítěž, na druhé straně jim vadí, když jsou aktivní a přivydělávají si. Je to vlastně ukázka toho, že mladý člověk si nedovede vůbec život ve vyšším věku představit.

Česká společnost nahlíží na seniory jako na skupinu lidí, kteří nejsou dostatečně aktivní, nejdou s dobou plnou pro ně nepochopitelných technologií a nemá již pracovní ani společenské uplatnění. O seniorech koluje řada mýtů a předsudků, které ale často neplatí.

5. CÍL VÝZKUMU

Cílem praktické části bakalářské práce autorka vidí objasnění otázky, proč zůstávají senioři pracovat i v důchodovém věku. Jako první si autorka stanovila výzkumné otázky a vytvořila předpoklady, které se dle výpočtů ze získaných dat potvrdí nebo vyvrátí. Dalším krokem si autorka zvolila vytvoření dotazníku pro současné seniory, který obsahuje jednoduché otázky. Vypracováním otázek v dotazníku autorka určila výzkumnou strategii k získání potřebných dat k odpovědi na výzkumné otázky.

5.1 Hlavní výzkumné otázky

Výzkum této bakalářské práce probíhal mezi současnými seniory a hlavním cílem tohoto výzkumu je odpověď na otázky:

- 1) **Má dosažené vzdělání vliv na pokračování v pracovní činnosti i v důchodovém věku?**
- 2) **Rozhoduje o zůstávání v práci finanční situace seniora/rodiny?**

Současně byly vytyčeny předpoklady, které očekávají následující výsledek. Nulová hypotéza k otázce číslo 1 tedy zní:

Dosažené vzdělání nemá vliv na pokračování v pracovní činnosti i v důchodovém věku.

Alternativní hypotéza k výzkumné otázce číslo 1 je:

Dosažené vzdělání má vliv na pokračování v pracovní činnosti i v důchodovém věku.

Nulová hypotéza k otázce číslo 2 zní:

Finanční situace nerozhoduje o zůstávání seniorů v práci.

Alternativní hypotéza k výzkumné otázce číslo 2 je:

Finanční situace rozhoduje o zůstávání seniorů v práci.

5.2 Výběr účastníků výzkumu

Autorka provedla výzkum na části současné seniorské populace, kterou Walker (2013, s. 31) nazývá vzorkem. Procesu vybírání těchto jedinců, které bude studovat, se říká výběr vzorků. Jelikož výběrový soubor respondentů byl vybrán přeposíláním dotazníku po internetu, jedná se o výběr náhodný.

Výzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření na internetu, kterého se zúčastnilo 104 respondentů – seniorů. Respondenti vyplňovali dotazník na internetu, proto autorka nemůže specifikovat prostředí, ze kterého respondenti pocházejí. Autorka rozeslala dotazník po internetu do kraje Středočeského, Karlovarského, Ústeckého, Plzeňského, Královéhradeckého a Jihomoravského svým přátelům a známým, a ti dotazník přeposlali seniorům, kteří dotazník vyplnili.

5.3 Použitá výzkumná strategie

Autorka práce se rozhodla pro průzkum, který realizovala formou sběru dat dotazníkovou metodou. Dotazník se stal nástrojem k získání potřebných údajů. Dle Walkera (2013, str. 52) mohou být dotazníky zcela kvantitativní, zcela kvalitativní, ale mohou být i smíšené. Autorka zvolila k získání údajů dotazník smíšený. Dotazník se skládá z deseti otázek, u kterých je možnost výběru odpovídající odpovědi zaškrtnutím.

Dotazník je určený pouze ke studijním účelům. Uvedená informace je respondentům předána na začátku dotazníku, kde je napsána. Text otázek v dotazníku je koncipován tak, aby byl cílové skupině, tedy seniorům, srozumitelný a přehledný. Formulace otázek nejsou komplikované, ani nejsou použity odborné nebo zavádějící termíny.

Po provedení sběru dat autorka získaná data vyhodnotila a na základě tohoto vyhodnocení porovnávala výsledky s předpoklady.

5.4 Výsledky dotazníkového šetření

1. otázka

Z rozboru odpovědí výběrového souboru na první otázku vyplývá, že výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 104 respondentů, z toho bylo 47 mužů (tj. 45,2 %) a 57 žen (tj. 54,8 %).

Graf č. 6: První otázka
Zdroj: vlastní

Počet respondentů rozdělený dle pohlaví a věkových skupin

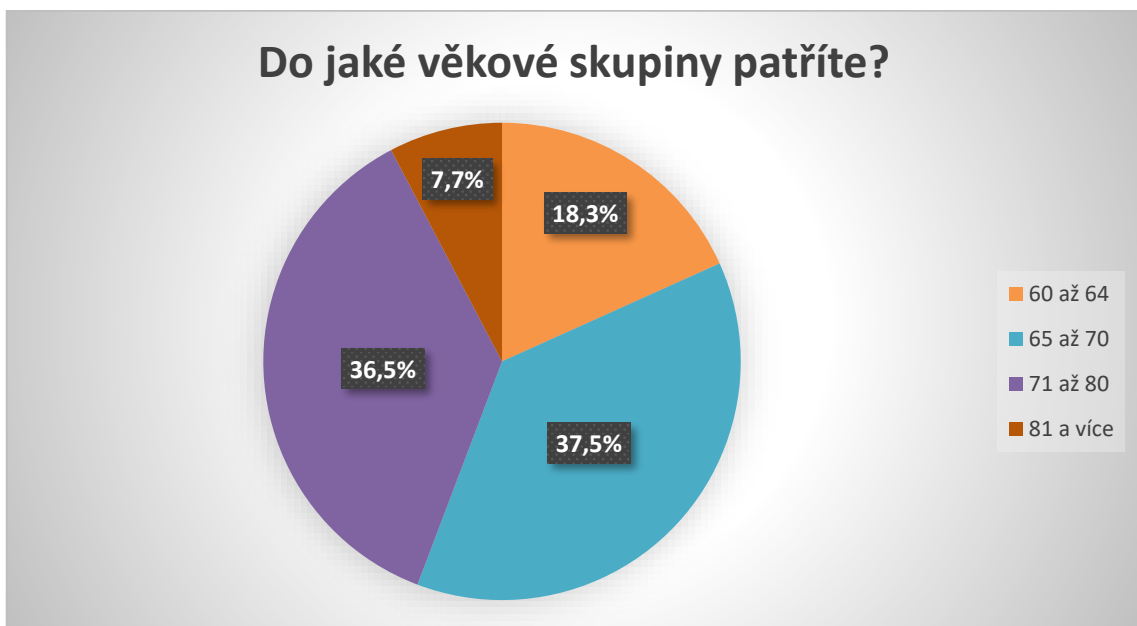
Věková kategorie	Počet žen	Počet mužů	Celkem žen a mužů dle věkové kategorie
od 60 do 64 let	12	7	19
od 65 do 70 let	18	21	39
od 71 do 80 let	21	17	38
81 a více	6	2	8
Celkem žen a mužů dle pohlaví	57	47	104

Tabulka č. 2 Počet respondentů dle pohlaví a věkových skupin
Zdroj: vlastní

2. otázka

Z výsledků druhé otázky vyplývá, že nejpočetnější věková skupina, která se zúčastnila výzkumného šetření byla 65 až 70 let bylo to 39 respondentů (tj. 37,5 %). Jako druhá nejpočetnější věková skupina byla 71 až 80 let, tady to bylo 38 respondentů (tj. 36,5 %). Jako třetí byla věková skupina 60 až 64 let to bylo 19 respondentů (tj. 18,3). Jako poslední byla věková skupina 81 a více let, ve které bylo 8 respondentů (tj. 7,7 %).

Dalším rozbořením odpovědí na druhou otázku autorka doplnila rozdělení mužů a žen v jednotlivých věkových skupinách. V první skupině od 60 do 64 let se zúčastnilo 12 žen a 7 mužů, ve druhé skupině od 65 do 70 let se účastnilo 18 žen a 21 mužů, ve třetí skupině od 71 do 80 let se účastnilo 21 žen a 17 mužů a v poslední skupině 81 let a více bylo 6 žen a 2 muži.

Graf č. 7: Druhá otázka
Zdroj: vlastní

3. otázka

Výsledky třetí otázky výzkumného šetření nám říkají, že nejpočetnější skupinou jsou respondenti se středoškolským vzděláním s maturitou, těchto respondentů bylo 43 (tj. 41,3 %), z toho bylo 23 žen a 21 mužů. Druhá nejpočetnější skupina respondentů měla nejvyšší ukončené vzdělání vyučení, bylo jich 40 (tj. 38,5 %) a z toho jich bylo 21 žen a 19 mužů. Jako třetí se umístili respondenti s ukončeným vzděláním vysokoškolským, těchto respondentů bylo 14 (tj. 13,5 %) a z nich bylo 9 žen a 5 mužů. Poslední byla skupina respondentů s ukončeným základním vzděláním, těchto respondentů bylo 7 (tj. 6,7 %) a z toho byly 4 ženy a 3 muži. Z těchto výsledků můžeme tedy vyčíst, že nejvíce žen v tomto výzkumu má ukončené vzdělání středoškolské s maturitou a stejně to dopadlo i mezi muži, také nejvíce mužů má ukončené středoškolské vzdělání s maturitou.

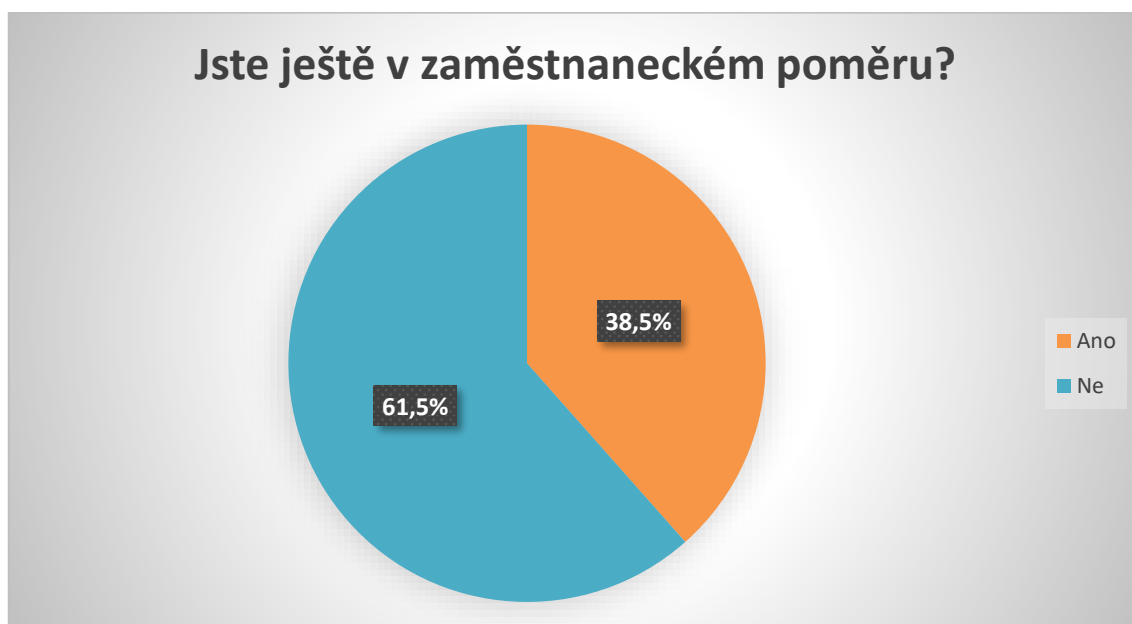
Graf č. 8: Třetí otázka

Zdroj: vlastní

4. otázka

Z výsledků čtvrté otázky vyplývá, že z celkového počtu 104 respondentů, dále pracuje 40 respondentů (tj. 38,5 %), z toho je 20 žen a 20 mužů. Nepracuje 64 respondentů (tj. 61,5 %) a z nich je 37 žen a 27 mužů. Nejvyšší počet pracujících žen, tedy 8, bylo ve věku 60 až 64 let a stejný počet bylo i ve věkové skupině 65 až 70 let, ve věkové skupině 71 až 80 byly 4 ženy. Ve skupině mužů tohoto výzkumu stále pracuje 12 mužů ve věku 65 až 70 let, 6 mužů ve věku 71 až 80 let a nejméně jich pracuje ve věkové skupině 60 až 64 let, tedy máme 2 muže.

Nejvíce stále pracujících respondentů mělo nejvyšší ukončené vzdělání středoškolské s maturitou, bylo jich 14 (z toho bylo 6 žen a 8 mužů). Na druhém místě se umístili respondenti s nejvyšším ukončeným vzděláním vyučení, těch bylo 12 (z toho bylo 6 žen a 6 mužů). Na třetím místě se umístili respondenti s nejvyšším ukončeným vzděláním vysokoškolským, v tomto případě jich bylo 10 (z toho bylo 6 žen a 4 muži). Jako poslední skončili respondenti se základním vzděláním, tyto byli 4 (z toho byly 2 ženy a 2 muži).

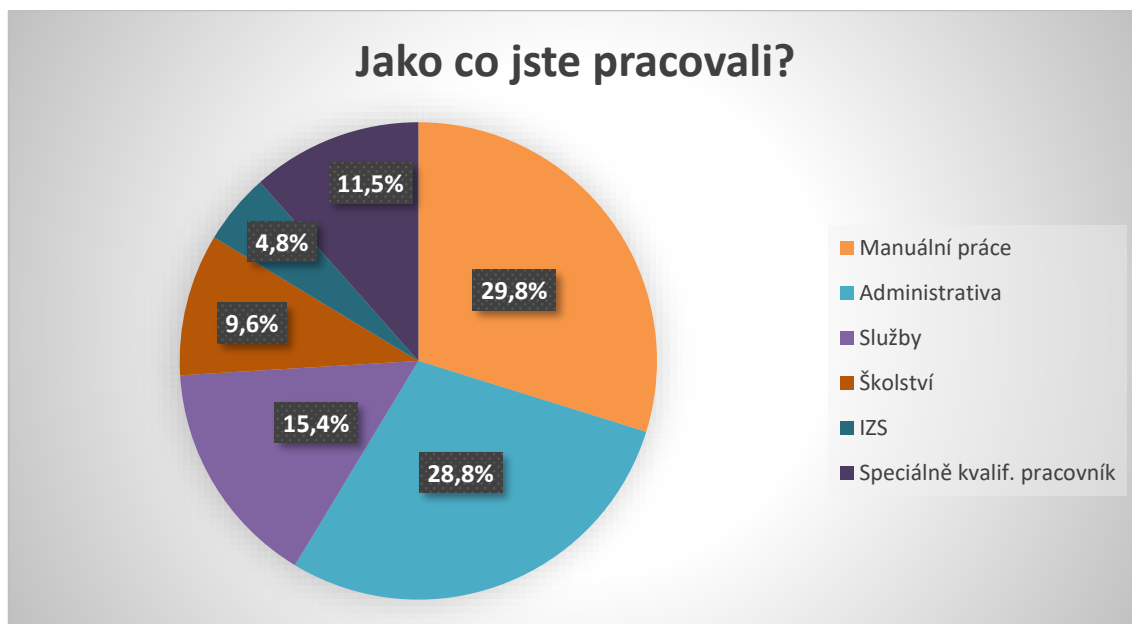
Graf č. 9: Čtvrtá otázka
Zdroj: vlastní

5. otázka

Výsledky páté otázky dotazníkového šetření nám říkají, že nejvíce dotazovaných pracovalo nebo stále ještě pracuje jako manuální pracovníci, bylo to 31 respondentů (tj. 29,8 %), jako druhí se umístili dotazovaní pracující v administrativě, bylo to 30 respondentů (tj. 28,8 %). Na třetí příčce se umístili dotazovaní, kteří pracovali ve službách, bylo to 16 respondentů (tj. 15,4 %). Na čtvrtém místě skončili speciálně kvalifikovaná zaměstnání jako např. výzkumníci, laboranti, lékaři, právníci apod. Těchto respondentů v tomto výzkumném šetření bylo 12 (tj. 11,5 %). Jako pátí skončili respondenti pracující ve školství, bylo jich 10 (tj. 9,6 %) a nejméně bylo dotazovaných, kteří pracovali u záchranných složek, např. armáda, policie, hasiči apod. Těch bylo 5 respondentů (tj. 4,8 %).

Nejpočetnější skupinu tvoří manuální pracovníci, tuto skupinu tvoří 31 respondentů a z toho je 11 žen a 20 mužů. Z těchto 11 žen bylo 10 s ukončeným vzděláním vyučena a 1 měla ukončené vzdělání základní. Z 20 mužů v této skupině byli 3 se základním vzděláním, 15 vyučených a 2 se středoškolským vzděláním.

U nejméně obsazené skupiny, což patří zaměstnancům u záchranných složek, byla 1 žena a 4 muži. Žena měla ukončené vzdělání vyučena a muži měli všichni 4 ukončené vzdělání středoškolské s maturitou. Nadále pracují z těchto 4 mužů 2 respondenti, jeden spadá do věkové skupiny 65 až 70 let a druhý do věkové skupiny 71 až 80 let.

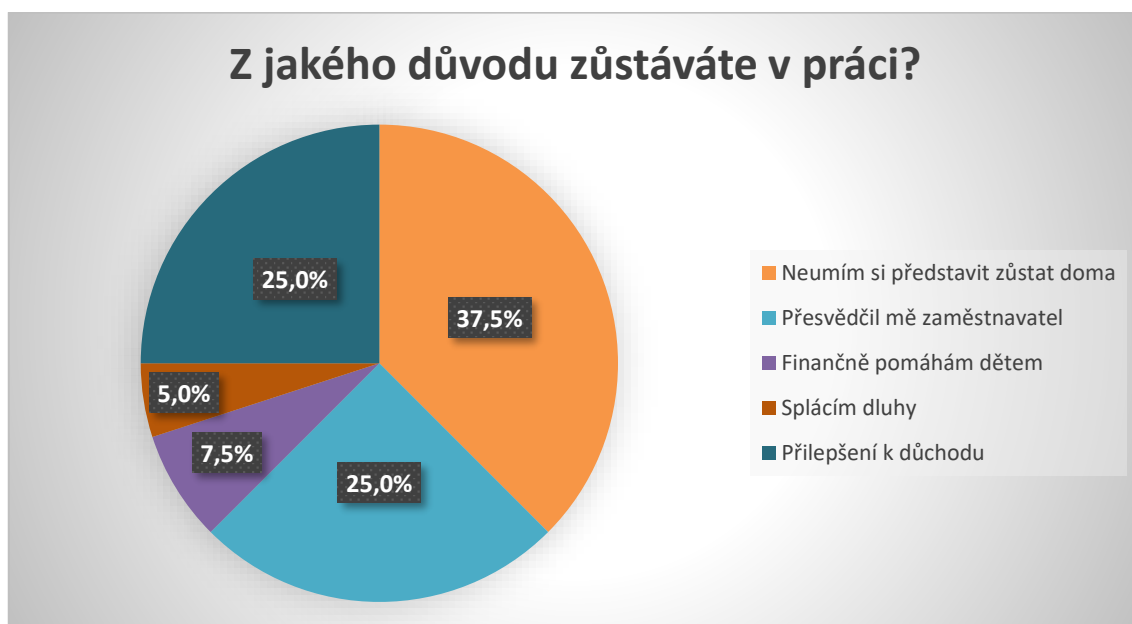

Graf č. 10 Pátá otázka
Zdroj: vlastní

6. otázka

Z odpovědí na šestou otázku vyplývá, že ze 40 respondentů, kteří odpověděli, že stále pracují, zůstávají v zaměstnání nejčastěji z důvodu, že si neumění představit zůstat doma. Tuto odpověď zvolilo 15 respondentů (tj. 37,5 %). Na druhém místě se umístily dva důvody, jsou to – přesvědčil mě zaměstnavatel a přilepšení k důchodu. Každý z těchto z důvodů si zvolilo 10 respondentů (tj. 25,0 %). Na třetím místě se umístil důvod finanční výpomoc dětem, který si zvolili 3 respondenti (tj. 7,5 %) a na posledním místě se umístili 2 respondenti (tj. 5,0 %), kteří zvolili důvod svého zůstávání v zaměstnání splácení dluhů.

U nejčastěji vybraného důvodu, kterým je, že si respondenti neumějí představit zůstat doma, bylo z 15 dotázaných 7 žen a 8 mužů. U důvodu přesvědčil mě zaměstnavatel, který si zvolilo 10 respondentů, bylo 5 žen a 5 mužů. Důvod přilepšení k důchodu si vybralo taktéž 10 respondentů a žen z toho bylo 6 a mužů 4. Důvod finanční výpomoc dětem si zvolili 3 muži a žena žádná. Důvod splácení dluhů zvolily 2 ženy a žádný muž.

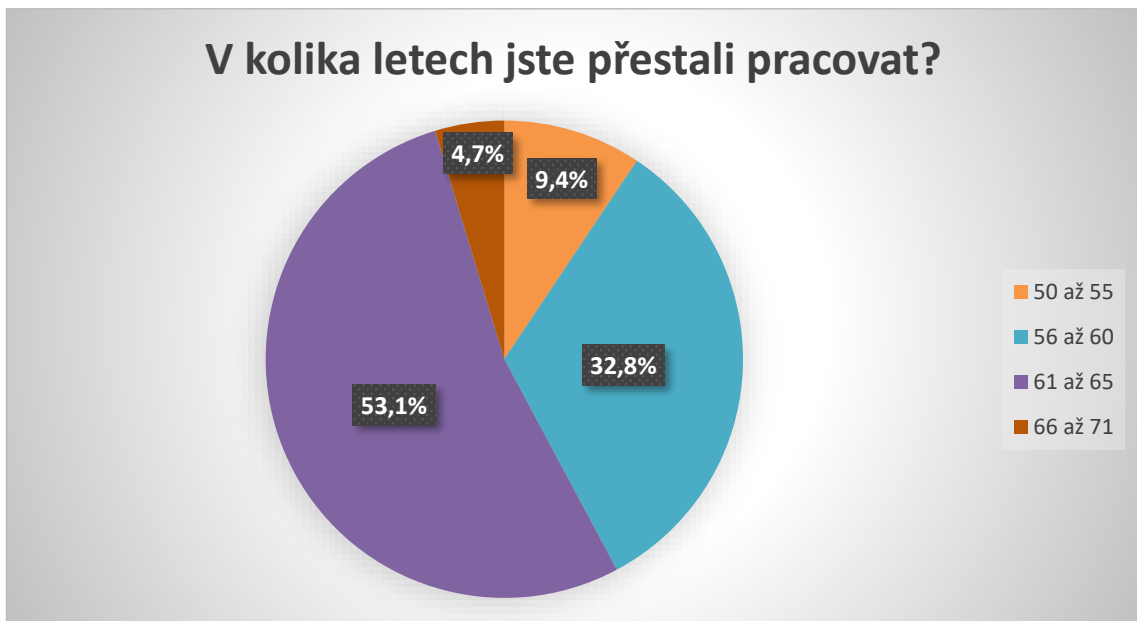

Graf č. 11 Šestá otázka
Zdroj: vlastní

7. otázka

Z výsledků sedmé otázky vyplývá, že z 64 respondentů, kteří odpověděli, že odešli do důchodu a již nepracují, bylo 6 respondentů (tj. 9,4 %) ve věku 50 až 55 let, 21 respondentů (32,8 %) ve věku 56 až 60 let, 34 respondentů (tj. 53,1 %) ve věku 61 až 65 let a 3 respondenti (tj. 4,7 %) ve věku 66 až 71 let.

Podrobnější rozbor odpovědí na sedmou otázku nám říká, že z 64 respondentů bylo 27 mužů a 37 žen. Dotázaní muži odešli do důchodu neboli skončili z prací od 58 do 65 let. Průměrný věk odchodu do důchodu u skupiny mužů je 61,67 let. Respondentky ženy odešli do důchodu od 50 do 71 let. Průměrný věk odchodu do důchodu u skupiny žen je 60,41 let.

Graf č. 12 Sedmá otázka
Zdroj: vlastní

8. otázka

Z odpovědí na osmou otázku vyplývá, že nejpočetnější skupina změnila svého zaměstnavatele, ale ne více než dvakrát. Tuto odpověď zvolilo 48 respondentů (tj. 46,2 %), z toho bylo 28 žen a 20 mužů. Na druhém místě, s velmi malým náskokem, skončila odpověď, že změnili zaměstnavatele více než dvakrát a těchto respondentů bylo 29 (tj. 27,9 %), z toho bylo 17 žen a 12 mužů. Poslední skupina byla s odpovědí, že pracovali pouze u jednoho zaměstnavatele a těchto respondentů bylo 27 (tj. 26,0 %) a z toho bylo 12 žen a 15 mužů.

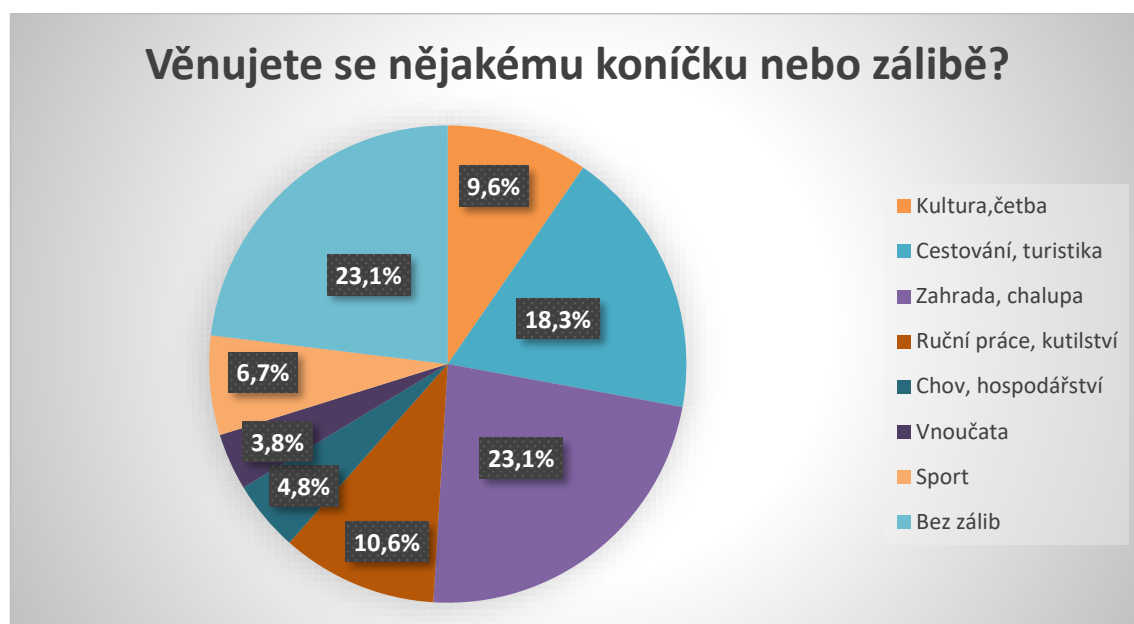
Rozborem odpovědí osmé otázky tohoto výzkumu můžeme říci, že zaměstnavatele mění spíše ženy než muži.

Graf č. 13 Osmá otázka
Zdroj: vlastní

9. otázka

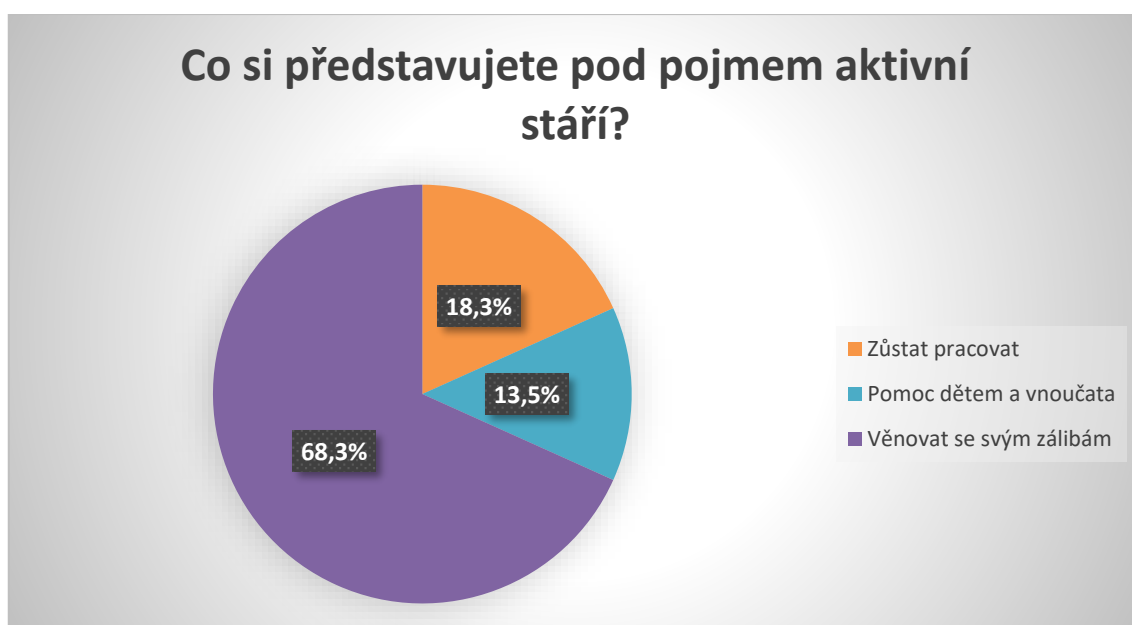
Odpovědi na devátou otázku odpovídají, jak tráví svůj čas současní senioři. Respondenti průzkumného šetření mají širokou paletu zálib a koníčků. Autorka práce je shrnula do osmi skupin. Nejčastější zálibou v tomto průzkumu je zahradničení a chalupaření, zvolilo si ji 24 respondentů (tj. 23,1 %), úplně stejná část respondentů odpověděla na tuto otázku, že žádné zájmy ani koníčky nemají. Na druhé příčce zálib se umístilo cestování, turistika a výlety, které provozuje 18 respondentů průzkumu (tj. 18,3 %). Na třetím místě skončilo kutilství a ruční práce, ke kterým se přiznalo 11 respondentů (tj. 10,6 %). Jako čtvrtá skončila záliba kultura, četba a universita třetího věku, tuto zálibu jmenovalo 10 respondentů (tj. 9,6 %). Na pátou pozici umístili respondenti tohoto šetření sport, který jmenovalo 7 respondentů (tj. 6,7 %). Šesté místo obsadilo chovatelství a hospodářství, které jmenovalo 5 respondentů (tj. 4,8 %), tuto zálibu jmenovali pouze muži. Naopak pouze ženy napsaly jako svou zálibu věnování se vnoučatům. Tyto ženy byly 4 (tj. 3,8 %).

Graf č. 14 Devátá otázka
Zdroj: vlastní

10. otázka

Z odpovědí na desátou otázku vidíme, jak si představují aktivní stáří sami současní senioři. Převážná většina respondentů odpověděla, že aktivní stáří si představují, když se věnují svým zálibám a koníčkům, těchto respondentů bylo 71 (tj. 68,3 %), z toho bylo 40 žen a 31 mužů. Na druhém místě se umístila varianta zůstat pracovat, kterou si vybralo 19 respondentů (tj. 18,3 %), z toho bylo 8 žen a 11 mužů. Na posledním místě skončila varianta pomáhání dětem a hlídání vnoučat, zvolilo si ji 14 respondentů (tj. 13,5 %). Z toho bylo 9 žen a 5 mužů.

Graf č. 15 Desátá otázka
Zdroj: vlastní

5.5 Výsledek provedeného výzkumu

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 104 respondentů, bylo z nich o něco více žen než mužů, bylo to 45 % mužů a 56 % žen. Český statistický úřad na svých webových stránkách uvádí, že k datu 31. 12. 2018 bylo ve věku 65let 47 % mužů a 53 % žen. Takže autorka může říci, že složení respondentů odpovídá složení populace seniorů v České republice. I věkové složení respondentů odpovídá přibližně údajům ČSÚ. Nejpočetnější s velmi nepatrným rozdílem jsou věkové skupiny podle ČSÚ i podle výsledků tohoto výzkumného šetření 65 až 70 let a 71 až 80 let. Autorka práce může prohlásit, že se výběrový výzkumný soubor zásadně neliší od současné seniorské populace v České republice.

Z výběrového výzkumného souboru se vyslovilo 40 respondentů, že stále pracuje, i když už mají důchodový věk a mohli by se věnovat „zaslouženému odpočinku“. Složení mužů a žen v těchto pracujících seniorech je stejné, tedy 20 mužů a 20 žen. Nejpočetnější pracující věková skupina je 65 až 70 let. Další skupinou jsou respondenti ve věku 71 až 80 let. A našli se i respondenti, kteří pracovali nebo pracují i ve věku 81 a více let.

Ve výzkumném šetření šlo o to, aby autorka práce odpověděla na stanovené otázky. Jedna z hlavních výzkumných otázek je, zda na pokračování v pracovní činnosti v důchodovém věku má vliv výše ukončeného vzdělání. Výpočtem Chí-kvadrátovým testem shody autorce práce vyšlo, že dosažené vzdělání nemá vliv na pokračování v pracovní činnosti i v důchodovém věku. Ukazují na to i absolutní počty u otázky na nejvyšší ukončené vzdělání respondentů. Kromě nejnižšího, tedy základního vzdělání, které přiznali 4 stále pracující respondenti, je u kategorií vzdělání vyučen, středoškolské s maturitou a vysokoškolské počet respondentů téměř shodný.

Druhá z výzkumných otázek je, zda rozhoduje o zůstávání v práci finanční situace seniorů nebo rodiny. Výpočet ukazuje, že finanční situace seniorů má vliv na pracování seniorů v důchodovém věku. I v dotazníku na otázku, z jakého důvodu zůstávají v práci, si zvolilo variantu, aby finančně pomohli dětem, aby splatili dluhy nebo aby si finančně přilepšili k nízkému důchodu celkem 15 respondentů ze 40, kteří zůstávají v práci.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá aktuálním tématem vlivu stárnutí společnosti na trh práce. Díky vědeckým objevům, vlivu globalizace a rozvoji technologie v posledních letech dochází k nevyhnutelným změnám ve společnosti. Prodlužování délky doby dožití, snižování porodnosti vede ke změně struktury ve společnosti, jejíž jeden z následků je i pozdější odchod do důchodu a setrvání v pracovním poměru i v pozdějším věku. Právě aktuálnost a nevyhnutelnost výše zmíněného trendu vedla autorku k vytvoření a zpracování této práce, která se věnuje tématu seniorům a současnému trhu práce.

Autorka práce se také na svém pracovišti setkává s pracujícími seniory, i to přispělo k výběru tohoto tématu bakalářské práce. Pracuje v nadnárodní společnosti, kde se setkávají jak starší zaměstnanci, tak i mladí. Přítomností v této společnosti má možnost porovnávat pracující seniory s ostatními zaměstnanci i s mladými právě nastoupivšími pracovníky. Vlastní zkušenosti s pracujícími seniory dnes už mají zcela určitě všichni, najít firmu nebo společnost, kde by senioři nepracovali, by bylo jako hledání jehly v kupce sena.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část objasňuje demografický vývoj a téma stárnutí i senioři na trhu práce. Část praktická popisuje provedený výzkum. Ten byl proveden dotazníkovým šetřením, kdy pro sběr potřebných dat byla výzkumným souborem současná seniorská populace v České republice. Téma seniorů je v současné době v zorném poli všech evropských společností. Všude se nyní mluví o stárnutí populace, i když tento jev není žádnou novinkou. Můžeme ho vidět už v porovnání věkového složení obyvatelstva na území České republiky, které porovnává roky 1900 a 1961, jak se uvádí ve Statistické ročence z roku 1963. Tento graf autorka uvádí jako přílohu č. 3 této bakalářské práce.

V bakalářské práci autorka našla shodu mezi uvedenými fakty v teoretické části a výsledky provedeného výzkumu v praktické části. V současné době pracovní trh vykazuje nedostatek pracovníků, proto budou muset zaměstnavatelé přizpůsobovat

pracovní trh a situace na jednotlivých pracovních pozicích potřebám stárnoucí populace a pracujícím seniorům, což také uvádí ve svém díle i Kuchař (2007).

Autorka našla i neshodu, a to na příkladu, kdy se pojmem trh práce zamýšlí především obyvatelstvo v produktivním věku. Jurečka (2010) uvádí, že obyvatelstvo v produktivním věku je v období od skončení školní docházky do odchodu do důchodu. Toto tvrzení pomalu přestává platit, poněvadž pracovníků neboli zaměstnanců, kteří již mají nárok na důchod a tím pádem nespádají do rozpětí, které Jurečka (2010, s. 135) uvádí, přibývá a stále přibývat bude.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda stupeň ukončeného vzdělání souvisí s tím, že senioři pokračují v pracovní činnosti, třebaže již mají nárok na důchod. A také jestli o zůstávání v zaměstnání nerozhoduje finanční situace seniora nebo jeho rodiny. Provedeným výzkumem v praktické části bakalářské práce autorka zjistila, že stupeň vzdělání nemá u seniorů vliv na pokračování v zaměstnání. Senioři pracují dále se vzděláním základním, středoškolským i vysokoškolským. Další výzkumná otázka byla, zda v pokračování pracovní činnosti rozhoduje finanční situace seniora nebo jeho blízkých. Provedené výzkumné šetření potvrdilo, že finanční situace má vliv na zůstávání v zaměstnání i po dosažení důchodového věku. Stejný názor popisuje i ve svém článku Hofmanová (2017), který uvádí, že se senioři snaží pracovat co nejdéle proto, aby si zlepšili finanční situaci a aby si utvrdili pocit uplatnění.

Autorka práce může prohlásit, že stanoveného cíle bakalářské práce bylo dosaženo. Ve zjištění z provedeného výzkumu vidí autorka práce velký potenciál pro společnost i pro zaměstnavatele, kteří potřebují zajistit pracovníky na volná pracovní místa. Průzkum by však ještě potřeboval další hlubší prozkoumání této otázky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

Použitá literatura

BARTOŇOVÁ, Dagmar; BURCIN, Boris; FIALOVÁ, Ludmila; KALIBOVÁ, Květa; KOCORKOVÁ, Jiřina; KUČERA, Tomáš; RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993–2008*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-024-7.

BULISOVÁ, Jiřina. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích A – L*. Ottovo nakladatelství – Cesty Praha, 2003. ISBN 80-7181-938.

ČELEDOVÁ, Libuše. KALVACH, Zdeněk a ČEVELA, Rostislav. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova, 2016. ISBN 978-80-246-3404-3.

ČSÚ. *Statistická ročenka ČSSR 1963*. Státní nakladatelství technické literatury Praha, 1963. Typové číslo L 31 - E1-III-52/3698.

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar; HOLCZEROVÁ, Vladimíra. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.

GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí*. Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.

JANIŠ, Kamil a SKOPALOVÁ, Jitka. *Volný čas seniorů*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2016. ISBN 978-80-247-5535-9.

JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3258-9.

KLEVETOVÁ, Dana. *Motivační prvky při práci se seniory*. 2. vydání Praha: GRADA Publishing, 2017. ISBN 978-271-0102-3.

KUCHAŘ, Pavel. *Trh práce. Sociologická analýza*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1383-3.

MATURKANIČ, Prokop Patrik. *Etika*. Terezín: Vysoká škola aplikované psychologie, 2018. ISBN 978-80-87871-05-8.

ONDRUŠOVÁ, Jiřina. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1997-2.

PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Maxdorf, 2015. ISBN 978-80-7345-437-1.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a SMÉKALOVÁ, Lucie. *Edukace seniorů. Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Jak si vychutnat seniorská léta. Nechte se inspirovat konkrétními radami, tipy a zkušenostmi generace 50+*. Brno: Computer Pres, a.s., 2009. ISBN 978-80-251-2104-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie -- dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VIDOVIČOVÁ, Lucie; GALČANOVÁ, Lucie; KAFKOVÁ PETROVÁ, Marcela; SÝKOROVÁ, Dana. *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7419-141-1.

WALKER, Ian. *Výzkumné metody a statistika*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-3920-5.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vydání 2., přepracované. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

Ostatní použité zdroje

BOYLE, Patricia. Having higher purpose in life lowers seniors' risk of death' 2009, Journal of Business (10756124), vol. 24, no. 15, p. 25, viewed 3 March 2019, [Online].

Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz:2048/login.aspx?direct=true&db=bwh&AN=43459241&lang=cs&site=ehost-live>

Český statistický úřad – Senioři [online]. [cit. 2019/06/25]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/seniori#.XFH23a51tqM.email>

Demografie.info (2007). [Online]. [cit. 2019-12-07]. ISSN 1801-2914. Dostupné na:

http://www.demografie.info/?cz_historie=

HOFMANOVÁ, Vratislava. (2017). *Pracovat co nejdéle. To je cíl mnoha seniorů.*

[online]. [cit. 2019-12-03]. Dostupné z:

<https://www.i60.cz/clanek/detail/17458/pracovat-co-nejdele-to-je-cil-mnoha-senioru>

JEŽEK, Martin. (2019). *Stárneme a musíme počítat i se staršími zaměstnanci.* [online].

[cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://firmy.finance.cz/526470-age-management/>

KULHÁNEK, Zdeněk. (2018). *Vyčerpaný trh práce doplňují senioři. Je jich o třicet tisíc víc než loni.* [online]. [cit. 2019-10-08]. Dostupné z:

<http://www.ekonomickymagazin.cz/2018/vycerpany-trh-prace-doplnuji-seniori-je-jich-o-tricet-tisic-vic-nez-loni/>

MPSV: Senioři a politika stárnutí [online]. [cit. 2018-06-30]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/cs/4>

MUÑOZ, Dr. Raquel Casado, Dr. Fernando LEZCANO a Dr. María José Rodríguez CONDE. Active Ageing and Access to Technology: An Evolving Empirical Study. Comunicar [online]. Media Education Research Journal, 2015, XXIII (45), 37-46

[online]. [cit. 2019-12-03]. ISSN 11343478. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.3916/C45-2015-04>

OPATRŇY, Aleř. *Vztah ke stáří v proměnách času*. [online]. [cit. 2018-06-20]. Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/tematicke-texty/vztah-ke-stari-v-promenach-casu-ales-opatrnny-ktf-uk-v-praze>

PEREK-BIALAS, Jolanta. (2013) ‘Quality of Life in Old Age in the Central and Eastern European Countries’, Research Papers of the Wrocław University of Economics / Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego Wrocławiu, (308), pp. 113–127.

[Online]. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/zdroje.vse.cz:2048/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=95396398&lang=cs&site=ehost-live> (Accessed: 3 March 2019)

PETERKOVÁ, Michaela. *Plány i hodně vzpomínek*. [online]. [cit. 2019-02-22] Dostupné z: <http://www.psychotesty.psyx.cz/pdf/pdf-tpsyx-obdobi-stari.pdf>

Úřad práce ČR – Krajská pobočka Příbram [online]. [cit. 2019-12-04]. Dostupné z: https://www.uradprace.cz/documents/37855/917810/Měsíční_SČK_10_2019.pdf/9db7d5b1-d4e7-c243-d7d5-3d7bb863b5d0

ZPRÁVA O STÁRNUTÍ OBYVATELSTVA ZEMÍ EU PRO OBDOBÍ 2013–2060 [online]. [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.seniorum.cz/eu-seniorum/9230-komise-vydala-zpravu-o-starnuti-obyvateilstva-zemi-eu-pro-obdobi-2013-e2-80-932060>

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf č. 1 Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2017

Zdroj: ČSÚ

Dostupný na: https://www.euroskop.cz/gallery/106/31805-populacni_pyramida.PNG

Graf č. 2 Věkové složení obyvatelstva ČR v letech 2010 a 2040

Zdroj: ČSÚ

Dostupný na:

<https://slideplayer.cz/slide/12560105/75/images/6/VĚKOVÉ+SLOŽENÍ+OBYVATELSTVA.jpg>

Graf č. 3 Maslowova pyramida základních lidských potřeb

Zdroj: Filozofie úspěchu – jak motivovat zaměstnance

Dostupný na: <https://www.filosofie-uspechu.cz/jak-motivovat-zamestnance/>

Graf č. 4 Činnosti na internetu z pohledu evropských a českých uživatelů mezi 65 a 74 lety

Zdroj: ČSÚ

Dostupný na: <https://www.statistikaamy.cz/2017/04/seniori-hledaji-na-internetu-prakticke-informace/>

Graf č. 5 Míra nezaměstnanosti v krajích ČR – červen 2019

Zdroj: ID v práci

Dostupný na: <https://invalidavpraci.cz/uncategorized/mira-nezamestnanosti-se-i-v-cervnu-drzela-na-svem-historickem-minimu/>

Graf č. 6 První otázka z dotazníku: Jaké je vaše pohlaví?

Zdroj: vlastní

Graf č. 7 Druhá otázka z dotazníku: Do jaké věkové skupiny patříte?

Zdroj: vlastní

Graf č. 8 Třetí otázka z dotazníku: Jaké je vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

Zdroj: vlastní

Graf č. 9 Čtvrtá otázka z dotazníku: Jste ještě v zaměstnaneckém poměru nebo podnikáte?

Zdroj: vlastní

Graf č. 10 Pátá otázka z dotazníku: Jako co jste pracoval/a?

Zdroj: vlastní

Graf č. 11 Šestá otázka z dotazníku: Z jakého důvodu zůstáváte v práci?

Zdroj: vlastní

Graf č. 12 Sedmá otázka z dotazníku: V kolika letech jste přestali pracovat?

Zdroj: vlastní

Graf č. 13 Osmá otázka z dotazníku: Pracoval jste u více zaměstnavatelů?

Zdroj: vlastní

Graf č. 14 Devátá otázka z dotazníku: Věnujete se nějakému koníčku nebo zálibě?

Zdroj: vlastní

Graf č. 15 Desátá otázka z dotazníku: Co si představujete pod pojmem aktivní stáří?

Zdroj: vlastní

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Nezaměstnanost v okresech Středočeského kraje k 31.10.2019

Zdroj: Úřad práce ČR – Krajská pobočka Příbram

Dostupný na:

https://www.uradprace.cz/documents/37855/917810/Měsíční_SČK_10_2019.pdf/9db7d5b1-d4e7-c243-d7d5-3d7bb863b5d0

Tabulka č. 2 Počet respondentů dle pohlaví a věkových skupin

Zdroj: vlastní

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Věkového složení obyvatelstva v letech 1900 a 1961

Dotazník k bakalářské práci na téma: Senioři, současný trh práce a aktivní stárnutí

Tento dotazník je určen ke studijním účelům a je zcela anonymní. Prosím Vás o vyplnění zaškrtnutím správné odpovědi nebo slovním doplněním na označený řádek.

1. Jaké je vaše pohlaví?
 - Muž
 - Žena

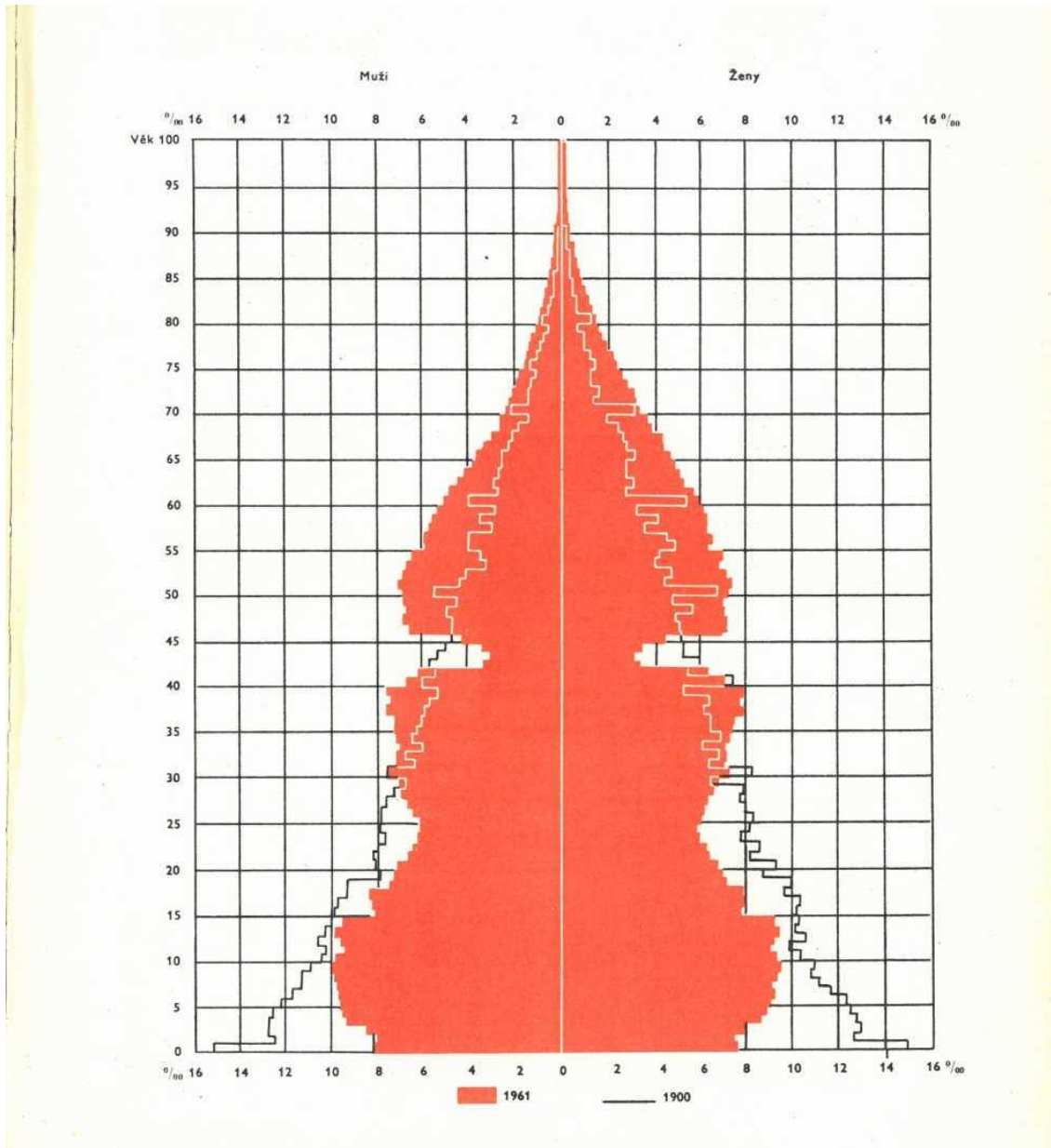
2. Do jaké věkové skupiny patříte?
 - 60 až 64
 - 65 až 70
 - 71 až 80
 - 81 a více

3. Jaké je vaše nejvyšší ukončené vzdělání?
 - Základní
 - Vyučen/a
 - Středoškolské s maturitou
 - Vysokoškolské

4. Jste ještě v zaměstnaneckém poměru nebo podnikáte (tedy ještě pracujete)?
 - Ano
 - Ne

5. Jako co jste pracoval?
 - Manuální práce – např. dělník, stavebnictví, zedník, opravář atd.
 - Kancelářská práce/administrativa - např. účetní, referenti, personální agenda, sekretariáty atd.
 - Ve službách – např. restaurace, hotely, obchody, kadeřnictví, krejčovství, doprava atd.
 - Ve školství – např. učitelé, profesori
 - U záchranných složek (armády, policie, hasiči atd.)
 - Speciálně kvalifikovaná zaměstnání – např. výzkumy, laboratoře, lékaři, právníci atd.

**Věkové složení obyvatelstva v ČSSR
v roce 1900 (k 31. 12.) a 1961 (k 31. 12.)**

Zdroj: Statistická ročenka ČSSR 1963